

Projekt

z dnia 14 lutego 2024 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY MIEJSKIEJ W POŁAŃCU**

z dnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec na lata 2024 - 2027”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2023r. poz. 40 ze zm.¹⁾) w związku z art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022r. poz. 840 ze zm.²⁾) po uzyskaniu pozytywnej opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach Delegatura w Sandomierzu, Rada Miejska w Połańcu uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec na lata 2024 - 2027”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Połaniec.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

¹⁾Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2023r. poz. 572, 1463, 1688

²⁾Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2023r. poz. 951, 1688, 1595

Załącznik
do Uchwały Nr/2024
Rady Miejskiej w Połańcu
z dnia ... lutego 2024 roku

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY POŁANIEC NA LATA 2024-2027

**Połaniec
2023**

ZLECENIODAWCA:

Urząd Miasta i Gminy Połaniec
ul. Ruszczańska 27
28-230 Połaniec
tel.: (15) 865 03 05
e-mail: sekretariat@poczta.polaniec.eu
www.portal.polaniec.eu

WYKONAWCA:

RELIKT
Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com www.relikarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	5
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO 14	
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022	14
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 ...	15
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	17
4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026	17
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+	20
4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.....	20
4.2.4 Strategia Rozwoju Powiatu Staszowskiego na lata 2016-2025	21
4.2.5 Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Staszowskiego na lata 2021-2025 z perspektywą do 2030.....	22
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	22
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	22
5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Połaniec na lata 2021-2030	22
5.1.2 Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Połaniec na lata 2016-2023.....	23
5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Połaniec	25
5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Połaniec	27
5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy	33
5.2.1 Ogólna charakterystyka obszaru gminy	33
5.2.2 Zarys historii miejscowości gminy	34
5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	43
5.2.4 Zabytki archeologiczne	57
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	58
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków	59
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	60
5.5 Dziedzictwo niematerialne	61

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	63
6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy	63
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....	64
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	65
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	70
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	71
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ..	71
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	74

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu miasta na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Gmina Połaniec posiadała „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec na lata 2013-2016” podjęty Uchwałą Nr XXXIII/210/12 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 25 października 2012 r.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia), jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów. Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania Programu. W końcowym, X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie

jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczeniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji

o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku, gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2023, poz. 40, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania

gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. z 2023, poz. 977, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 682, ze zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2556, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 1336, ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 344, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2020, poz. 194, ze zm.*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na

upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 571*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 385*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,

3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. z 2020, poz. 164*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2023 r. poz. 2425*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, poz. 510*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie, jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985

- (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
 - Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
 - Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
 - Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
 - Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.).
 - Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
 - Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
 - Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

Głównym celem *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego Programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego. Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;

4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec zgodny jest z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026

Dokumentem na szczeblu wojewódzkim sporządzonym przez samorząd województwa świętokrzyskiego jest Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026. Program ten został przyjęty uchwałą nr LXV/806/23 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2023 r.

W Programie określono następującą wizję województwa: **Rozpoznane i zadbane dziedzictwo kulturowe stanowi jeden z głównych atutów województwa świętokrzyskiego.**

W ramach założeń programowych wyznaczono cel strategiczny: **Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego dla wzmacniania tożsamości mieszkańców oraz ugruntowania kulturowej pozycji województwa na tle kraju i Europy.** W ramach celu strategicznego wyznaczono dwa cele operacyjne: 1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego. 2. Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej. W ramach wyznaczonych celów operacyjnych określono priorytety i kierunki działań, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie

skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki nad dobrami kulturowymi województwa świętokrzyskiego.

Cel operacyjny 1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego.

Priorytet 1.1 Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem i wyeksponowaniem zasobów zabytkowych.

Kierunki działań:

1. Udostępnianie i aktualizacja danych cyfrowych dotyczących zabytków,
2. Wsparcie procesów digitalizacji zbiorów dziedzictwa kulturowego województwa,
3. Pozyskiwanie archiwalnych zdjęć lotniczych,
4. Wsparcie działań związanych z rozpoznawaniem dziedzictwa kulturowego województwa,
5. Wsparcie obiektów i obszarów z terenu województwa, które ubiegają się o wpis do wykazu obiektów najwyższej rangi (listy światowego dziedzictwa UNESCO, pomników historii oraz parków kulturowych),
6. Wsparcie obiektów i obszarów z terenu województwa, w procedurze wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Priorytet 1.2 Wsparcie działań związanych z remontami i ochroną przed degradacją obiektów zabytkowych.

Kierunki działań:

1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa,
2. Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach na terenie województwa świętokrzyskiego,
3. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na realizację działań związanych z pracami konserwatorskimi i restauratorskimi obiektów zabytkowych,
4. Wskazywanie możliwości pozyskiwania środków finansowych z funduszy polskich i europejskich na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauracyjnych, rewitalizacyjnych dla obiektów i obszarów wartościowych dla regionu.

Priorytet 1.3 Wsparcie działań związanych z poprawą dostępności i zabezpieczeniem obiektów zabytkowych.

Kierunki działań:

1. Wsparcie działań związanych z poprawą dostępności obiektów zabytkowych dla osób z niepełnosprawnościami,
2. Wsparcie działań związanych z zabezpieczaniem zabytków,
3. Stosowanie ekologicznych rozwiązań służących ograniczeniu emisji zanieczyszczeń, poprawie stanu i kosztów utrzymania obiektów zabytkowych,
4. Wspieranie gmin w realizacji regulacji określonych uchwałą krajobrazową.

Priorytet 1.4 Wsparcie działań na rzecz prawidłowego zarządzania obiektami zabytkowymi na terenie województwa.

Kierunki działań:

1. Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz powiatami i gminami z terenu województwa w celu poprawy przepływu informacji na temat gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków,

2. Zachęcanie gmin z terenu województwa świętokrzyskiego do sporządzania gminnych ewidencji zabytków oraz Programów Opieki nad Zabytkami oraz wdrażanie uchwał dotyczących dotacji na obiekty zabytkowe,
3. Inicjowanie oraz wsparcie opracowywania i aktualizacji dokumentów dotyczących ochrony zabytków w sytuacjach kryzysowych i w przypadku szczególnych zagrożeń.

Cel operacyjny 2. 2. Tworzenie warunków do wzmocnienia tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.

Priorytet 2.1 Promowanie kultury i dziedzictwa kulturowego województwa oraz upowszechnianie wiedzy o regionie.

Kierunki działań:

1. Inicjowanie akcji edukacyjnych na temat zasobu zabytków,
2. Wsparcie działań mających na celu promocje zasobu dziedzictwa kulturowego województwa,
3. Promocja zasobu dziedzictwa kulturowego województwa na arenie międzynarodowej,
4. Wspieranie i finansowanie instytucji kultury województwa świętokrzyskiego, które w profilu działania mają zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami,
5. Wsparcie działań związanych z poprawą stanu zachowania zabytków na terenach wiejskich.

Priorytet 2.2 Wzmacnianie marki regionu w nawiązaniu o zasoby dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

Kierunki działań:

1. Włączanie się w funkcjonowanie i organizację lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych szlaków dziedzictwa (szlaków kulturowych),
2. Wsparcie promocji produktów regionalnych i tradycyjnych,
3. Wsparcie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej związanej z dziedzictwem kulturowym województwa.

Priorytet 2.3 Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie dziedzictwa kulturowego województwa.

Kierunki działań:

1. Wsparcie związane z popularyzacją zbiorów dziedzictwa kulturowego znajdującego się w rękach prywatnych,
2. Wsparcie projektów związanych z ideą propagowania dziedzictwa kulturowego województwa.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Połaniec:

- ✓ Planowany szlak kulturowy i turystyczny przebiegający przez teren gminy:
 - Wiślana Trasa Rowerowa – trasa nr 5. Korytarz główny: Błotnowola – Rataje Słupskie (Szczucin - połączenie z województwem małopolskim) – Połaniec – Bogoria Skotnica – Sandomierz – Zawichost – Słupia Nadbrzeżna – Ostrów – województwo mazowieckie.
 - Trasa nr 156. Wariant I: Skotniki Duże – Stopnica – Oleśnica - Połaniec – Województwo podkarpackie.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ została przyjęta uchwałą nr 2427/20 dnia 29 lipca 2020 r. Jest to czwarty zaktualizowany dokument w tym zakresie. Stanowi on nadrzędny dokument określający cztery cele strategiczne i główne kierunki rozwoju regionu, wizję oraz misję województwa świętokrzyskiego.

W dokumencie przedstawiono cele i zadania. Poniżej wskazano tylko te, które są związane z ochroną zabytków:

Cel strategiczny 1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie.

Cel operacyjny 1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu. Kierunki działań:

1.3.1. Wspieranie kluczowych branż, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnych inteligentnych specjalizacji, we wdrażaniu technik informacyjno-komunikacyjnych oraz rozwiązań cyfrowych właściwych dla Przemysłu 4.0.

1.3.2. Identyfikacja rozwojowych branż gospodarki regionalnej w oparciu o proces przedsiębiorczego odkrywania.

1.3.3. Rozwój potencjału turystycznego regionu w oparciu o walory uzdrowiskowe, środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe.

1.3.4. Tworzenie warunków dla nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego.

1.3.5. Wzmocnienie funkcji Targów Kielce jako ośrodka o ogólnopolskim znaczeniu.

1.3.6. Dążenie do zrównoważonego rozwoju w oparciu o gospodarkę obiegu zamkniętego, w tym biogospodarki.

Cel strategiczny 3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi.

Cel operacyjny 3.1. Silny kapitał społeczny w regionie. Kierunki działań:

3.1.1. Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców.

3.1.2. Upowszechnianie rozwiązań ograniczających migracje i wspieranie działań na rzecz osiedlania się nowych mieszkańców w regionie.

3.1.3. Wspieranie działań mających na celu wysoką jakość edukacji.

3.1.4. Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego.

3.1.5. Poprawa warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Kolejnym istotnym dokumentem, który będzie miał wpływ na niniejszy program to obowiązujący *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego*. Został przyjęty uchwałą nr XLVII/833/14 przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego dnia 22 września 2014 r.

Plan określa długofalowe cele i kierunki wojewódzkiej polityki przestrzennej przedstawia jednocześnie wizję zagospodarowania przestrzennego regionu świętokrzyskiego na najbliższe 25 - 30 lat.

W planie w rozdziale V. Uwarunkowania i problemy występujące w poszczególnych dziedzinach zagospodarowania przestrzennego, podrozdział 4. Dziedzictwo kulturowe, omówiono specyfikę kulturową regionu, główne uwarunkowania ochrony i zagospodarowania przestrzeni kulturowej, ochronę dziedzictwa kulturowego, główne problemy i obszary problemowe, uwarunkowania ochrony krajobrazu. Podkreślone zostało także znaczenie promowania dziedzictwa kulturowego przez turystykę

oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

4.2.4 Strategia Rozwoju Powiatu Staszowskiego na lata 2016-2025

Strategia Rozwoju Powiatu Staszowskiego na lata 2016-2025 została przyjęta uchwałą nr XXVIII/63/16 przez Radę Powiatu w Staszowie dnia 22 lipca 2016 r.

W dokumencie określono wizję strategii powiatu staszowskiego, którą jest „Ziemia Staszowska w nurcie europejskich przemian technologicznych i społecznych”. Do jej urzeczywistnienia władze powiatu będą dążyć poprzez realizację przyjętego celu strategicznego, jakim jest: „Tworzenie optymalnych warunków zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego powiatu”. Ma on być realizowany poprzez 7 celów strategicznych:

Cel strategiczny I: Wyzwalanie inicjatyw w zakresie przedsiębiorczości i rozwoju gospodarczego powiatu oraz przeciwdziałaniu bezrobociu.

Cel strategiczny II: Rozbudowa infrastruktury drogowej, technicznej i informatycznej.

Cel strategiczny III: Ochrona środowiska, racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody, aktywizacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich.

Cel strategiczny IV: Opieka zdrowotna, pomoc społeczna i psychologiczna, wsparcie osób z dysfunkcjami.

Cel strategiczny V: Rozwój nauki i oświaty, upowszechnianie sportu i zdrowego trybu życia. Troska o zachowanie dóbr kultury.

Cel strategiczny VI: Poprawa bezpieczeństwa obywateli, przeciwdziałanie zagrożeniom.

Cel strategiczny VII: Rozwój powiatu poprzez kontakty krajowe i zagraniczne. Promocja sztandarowych produktów turystycznych i dóbr kultury.

Celom tym przyporządkowano 42 cele operacyjne. Ich realizacja ma przyczynić się do poprawy warunków życia mieszkańców powiatu i stanowić podstawę do dalszego długoletniego działania opartego na wspólnym porozumieniu różnych środowisk, co do zasadności przyjętych ustaleń i kierunków rozwoju.

Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym powiatu staszowskiego, dotyczące także gminy Połaniec, zawierają się w dwóch celach strategicznych:

Cel strategiczny V: Rozwój nauki i oświaty, upowszechnianie sportu i zdrowego trybu życia.
Cele operacyjne:

V.1. Rozwój oświaty w oparciu o szkoły wszystkich szczebli. Dostosowywanie programów nauczania do wymagań rynku pracy.

V.2. Poprawa materialnej bazy kształcenia, rozbudowa obiektów, realizacja remontów i zakup wyposażenia. Informatyzacja kształcenia.

V.3. Wspieranie działalności związków sportowych oraz klubów, organizowanie rozgrywek i festynów oraz innych imprez o charakterze masowym.

V.4. Organizacja nowych form kształcenia pod kątem możliwości i potrzeb uczniów, współpraca z przedsiębiorcami w procesie kształcenia zawodowego.

V.5. Działania zmierzające do zachowania dóbr kultury, zapobieganie dewastacji zabytków i pomników przyrody. Prowadzenie działalności edukacyjnych i promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego.

V.6. Budowa ścieżek edukacyjnych, domów kultury oraz świetlic.

V.7. Remont i konserwacja zabytków oraz tworzenie produktów turystycznych

Cel strategiczny VII: Rozwój powiatu poprzez kontakty krajowe i zagraniczne. Promocja sztandarowych produktów turystycznych i dóbr kultury. Cele operacyjne:

VII.1. Wprowadzanie innowacyjnych metod dla pobudzenia aktywności gospodarczej i społecznej w kontaktach międzyregionalnych i międzynarodowych z wykorzystaniem programów krajowych i Unii Europejskiej.

VII.2. Nawiązywanie kontaktów gospodarczych i kulturalnych z innymi regionami w kraju i za granicą za pośrednictwem organizacji pozarządowych, fundacji i stowarzyszeń.

VII.3. Tworzenie płaszczyzn integracji i współpracy między głównymi aktorami rynku lokalnego a potencjalnymi odbiorcami oferowanych towarów i usług. Rozbudowa bazy turystycznej i rekreacyjnej.

VII.4. Promocja powiatu jako ważna dziedzina życia gospodarczego. Tworzenie zespołów wykwalifikowanych osób dla realizacji projektów i pozyskiwaniu funduszy promocyjnych.

VII.5. Tworzenie markowych produktów turystycznych oraz ochrona przed likwidacją dotychczasowego dorobku.

4.2.5 Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Staszowskiego na lata 2021-2025 z perspektywą do 2030

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Staszowskiego na lata 2021-2025 z perspektywą do 2030 został przyjęty uchwałą nr XXXI/10/21 przez Radę Powiatu w Staszowie dnia 26 marca 2021 r. Stanowi on narzędzie prowadzenia polityki ochrony środowiska w powiecie, która polega na tworzeniu warunków do działań związanych z ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem, czyli takim który będzie rozwojem gospodarczym, ekonomicznym i ekologicznym.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Połaniec na lata 2021-2030

Strategia stanowi najważniejszy dokument gminny, w której określona została misja, wizja oraz kierunki działań służące rozwojowi gminy Połaniec.

Poniżej przedstawiono cele operacyjne, strategiczne oraz zadania spójne z przedmiotowym opracowaniem:

Cel strategiczny I - Wyższa jakość życia wraz z dostępem do usług, możliwością rozwoju zawodowego oraz dbałością o dziedzictwo kulturowe.

Cel operacyjny: Poszerzenie dostępności do kultury, sportu i rekreacji.

Zadania:

- ✓ Systematyczne doposażanie placówek kulturalnych,
- ✓ Wyznaczanie nowych przestrzeni publicznych wraz z zagospodarowaniem zieleni oraz małą architekturą,
- ✓ Wykorzystanie i zagospodarowanie parku i dworu w Ruszczy,
- ✓ Modernizacja świetlic wiejskich.

Cel strategiczny I - Zadbane przestrzeń publiczna z uwzględnieniem terenów zielonych oraz miejsc turystycznych.

Cel operacyjny: Kształtowanie polityki przestrzennej.

Zadania:

- ✓ Tworzenie warunków dla realizacji działań rewitalizacyjnych,
- ✓ Systematyczna aktualizacja dokumentów planistycznych oraz monitoring ich wdrażania,

Cel operacyjny: Rozwój oferty turystycznej.

Zadania:

- ✓ Promocja Gminy w mediach społecznościowych,
- ✓ Wyznaczenie szlaków turystycznych,
- ✓ Rozbudowa tras rowerowych,
- ✓ Tworzenie nowych szlaków turystycznych oraz ścieżek rowerowych o znaczeniu ponadlokalnym,
- ✓ Organizacja wydarzeń i festynów promujących tradycje kulturowe miasta i gminy Połaniec,
- ✓ Tworzenie produktu turystycznego bazującego na walorach historycznych i środowiskowych gminy Połaniec.

W Programie wymieniono projekty, które będą realizowane w najbliższych latach, w tym dotyczące dziedzictwa kulturowego gminy:

Renowacja i adaptacja zabytkowego zespołu parkowo-dworskiego w miejscowości Ruszcza – gmina Połaniec w celu ochrony dziedzictwa kulturowego regionu. Szacunkowy koszt realizacji – ponad 8 000 000,00. Czas realizacji – 2022-2030.

Tworzenie produktu turystycznego bazującego na walorach historycznych i turystycznych gminy Połaniec, w tym przystani wodno-rowerowej. Szacunkowy koszt realizacji – ponad 15 000 000,00. Czas realizacji – 2022-2030.

Tworzenie szlaków turystycznych. Szacunkowy koszt realizacji – ponad 4 220 000,00. Czas realizacji – 2022-2030.

Rewitalizacja Połańca. Szacunkowy koszt realizacji - ponad 5 000 000,00. Czas realizacji – 2022-2030.

5.1.2 Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Połaniec na lata 2016-2023

Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Połaniec na lata 2016-2023 został przyjęty Uchwałą Nr XXXIX/252/2017 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 30 marca 2017 r.

Program stanowi spójny dokument strategiczny mający na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszaru zdegradowanego, mającego istotne znaczenie dla rozwoju gminy poprzez przedsięwzięcia kompleksowe (uwzględniające aspekt społeczny, gospodarczy, przestrzenno-funkcjonalny, techniczny i środowiskowy), skoncentrowane terytorialnie oraz prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Na podstawie przeprowadzonego audytu gminnego wyznaczono obszar zdegradowany, na który składają się jednostki referencyjne charakteryzujące się problemami w sferze społecznej przy jednoczesnym występowaniu problemów przynajmniej w jednej innej sferze oraz największą liczbą zidentyfikowanych negatywnych zjawisk. Zgodnie z przedstawionymi założeniami obszar zdegradowany na terenie Gminy Połaniec obejmuje sołectwa: Dzieci Stare (18), Kraśnik (16), Okrągła,

Luszyca (16), Zrębin (15), Brzozowa (14), Kamieniec (14), osiedle nr 1 na terenie Miasta Połańca (13) oraz fragmenty osiedla nr 2 i nr 3 na terenie Miasta Połańca i sołectwa Winnica - wskazane z uwagi na lokalizację na tym terenie instytucji pełniących funkcje społeczne i świadczących swoje usługi na rzecz całej gminy oraz miejsca o znaczeniu historycznym i kulturowym.

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Połaniec złożony jest z listy planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz z charakterystyki pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Poniżej wymieniono te, które dotyczą ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

Rozwój społeczno-gospodarczy zrealizowany dzięki działaniom rewitalizacyjnym poprawiającym estetykę, funkcjonalność, jakość i dostępność przestrzeni oraz usług publicznych.

Zakres projektu obejmuje między innymi następujące działania:

- ✓ Adaptacja budynku przy ul. Kościelnej na cele społeczne związane z działalnością Izby Regionalnej.
- ✓ Adaptacja budynku Centrum Kultury i Sztuki do rozszerzenia działalności kulturalnej, a także dostosowanie do pełnienia funkcji społecznych i gospodarczych wraz z modernizacją kręgielni.
- ✓ Adaptacja budynku przy ul. Staszowskiej po byłej spółdzielni inwalidów na funkcje społeczne i kulturalne związane z utworzeniem Centrum Inicjatyw/Aktywności Obywatelskich.
- ✓ Zagospodarowanie terenu wokół muszli koncertowej na cele społeczne i kulturalne związane z organizacją zajęć, wydarzeń, imprez kulturalnych i integracyjnych dla mieszkańców (w tym utworzenie miejsc wystawienniczych).
- ✓ Spójne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności i rekreacji mieszkańców, m in. poprzez: modernizację istniejących placów zabaw; remonty parkingów; remonty, przebudowę oraz budowę bezpiecznych układów komunikacyjnych (drogi), budowę ścieżek rowerowych wraz z małą architekturą; doprojektowanie siłowni zewnętrznych; rozwój terenów zieleni na obszarze rewitalizacji; wymianę lamp oświetlenia ulicznego na energooszczędne; montaż i budowę sieci ciepłowniczej na terenie rewitalizacji.
- ✓ Utworzenie regionalnego produktu turystycznego bazującego na walorach historycznych i turystycznych poprzez: rekonstrukcję historycznego obozu wojsk T. Kościuszki; remont kopca Kościuszki; zagospodarowanie skarpy nadwiślańskiej na taras widokowy.
- ✓ Zagospodarowanie, utrzymanie oraz udostępnienie na cele społeczne i kulturalne zabytkowych kapliczek przydrożnych, stanowiących zasoby dziedzictwa kulturowego obszaru w celu budowania tożsamości lokalnej.

Tworzenie produktów regionalnych oraz zabezpieczenie i udostępnienie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz miejsc historycznych.

Zakres rzeczowy przedsięwzięcia dotyczy kreowania „turystycznego” wizerunku Gminy Połaniec poprzez tworzenie kompleksowych produktów turystycznych z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego (o charakterze materialnym i niematerialnym) oraz tradycji kościuszkowskich.

Przykładowe zadania mogą dotyczyć:

- 1) tworzenie szlaków tematycznych (m.in. „Kopiec Kościuszki - Taras Widokowy”);
- 2) organizację różnego rodzaju imprez, wydarzeń promujących tradycje kościuszkowskie;
- 3) organizowanie festiwali;
- 4) wykreowania kompleksowej oferty produktu regionalnego;
- 5) renowacja i adaptacja zabytkowego zespołu parkowo-dworskiego w Ruszczy wraz zakupem nowego wyposażenia w celu ochrony dziedzictwa kulturowego regionu i przystosowania obiektu do nowych funkcji, w tym zagospodarowanie parku, alejki, lampy stylowe oraz stworzenie miejsca imprez regionalnych.

5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Połaniec

W dniu 7 lipca 2023 r. Sejm uchwalił ustawę o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, która w dniu 24 lipca 2023 r. została podpisana przez Prezydenta. Ustawa została ogłoszona w Dzienniku Urzędowym w dniu 24 sierpnia 2023 r. Przepisy wejdą w życie 24 września 2023 r. Zmiany te uchylają przepisy w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Zagadnienia strategiczne i kierunkowe, w tym kreowanie polityki przestrzennej gminy, będą przedmiotem Strategii rozwoju lokalnego lub ponadlokalnego, natomiast zasady realizacji polityki przestrzennej będą ustalane w planie ogólnym gminy – w zwięzłym dokumencie o krótkiej liście ustaleń.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie, którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi, dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium, co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Połaniec zostało przyjęte Uchwałą Nr XII/57/99 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 12 sierpnia 1999 r. Ostatnia zmiana została podjęta uchwałą nr XXXI/199/2016 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 27 października 2016 r.

W Studium wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§60.

1. Podtrzymuje się prawną ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków, której podlegają obiekty i obszary:

- 1) ujęte w wojewódzkim rejestrze zabytków i ich otoczenie;
- 2) wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) zabytki archeologiczne.

2. Obiekty i obszary chronione, o których mowa w ust. 1 pkt. 1-3, zostały określone w Części I studium – Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego.

3. W przypadku skreślenia obiektu bądź obszaru z wojewódzkiego rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków ustalenia studium dla tego obiektu bądź obszaru przestają obowiązywać.

§61. W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ustala się następujące zasady:

1) wszelkie zmiany w otoczeniu i sąsiedztwie zabytku, a także w obszarach zabytkowych, których charakter może mieć wpływ na walory zabytków (np. ekspozycję), w tym przebudowa istniejących i budowa nowych obiektów, a także sposób zagospodarowania przestrzeni, nie mogą pogorszyć stanu zachowania zabytku;

2) nowa zabudowa na obszarach zabytkowych i w sąsiedztwie zabytku – w układzie, skali, gabarytach i proporcjach, a także w sposobie kompozycji i wypraw elewacji zewnętrznych, powinna stanowić harmonijnie zakomponowaną całość z istniejącymi elementami zabudowy historycznej;

3) warunkiem czynnej ochrony zabytków jest określenie form użytkowania oraz zagospodarowania terenów przyległych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

4) w celu ochrony wartości naukowych i poznawczych zabytków archeologicznych wskazuje się stanowiska archeologiczne, oznaczone na rysunku studium; wszelkie działania inwestycyjne, wymagające prowadzenia robót ziemnych w zasięgu stanowisk archeologicznych, inwestorzy powinni obligatoryjnie wyprzedzająco uzgadniać z właściwymi służbami konserwatorskimi.

§62.

1. Określa się ochronę obiektów i zespołów zabytkowych objętych ochroną konserwatorską (wpisanych do rejestru zabytków), oznaczonych symbolem OK1, w tym:

1) kościoła p.w. św. Marcina (nr rej. 830), z kaplicą MB Różańcowej z pocz. XVIII w., w Połańcu (nr rej. 162);

2) cmentarza w Połańcu (nr rej. 476);

3) zespołu dworskiego z pocz. XX w., z zabudowaniami gospodarczymi i parkiem krajobrazowym w Ruszcy (nr rej. 249 i 719).

2. Określa się ochronę obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, oznaczonych symbolem OK2.

3. Wszelkie działania dotyczące obiektów i zespołów wymienionych w ust. 1 i 2, należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi.

4. Obiekty i zespoły nieobjęte ochroną konserwatorską (niewpisane do rejestru zabytków) wymienione w gminnej ewidencji zabytków, powinny być chronione według ustaleń określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

§63. Określa się strefy specjalne K1, K2, K3 – ochrony wartości kulturowych oraz kierunki ich zagospodarowania:

1) w strefie K1 – ochrony zabytkowego zespołu starego miasta w Połańcu, o zachowanej historycznej strukturze przestrzennej:

a) zachowanie historycznego układu przestrzennego i jego elementów o wartościach kulturowych, zwłaszcza zabytkowych – w drodze ich konserwowania i rewaloryzowania,

b) ochrona poszczególnych obiektów, z możliwością przeprowadzania remontów modernizacyjnych, z ewentualnymi zmianami funkcji tych obiektów, przy preferencjach wykorzystania ich zgodnie z główną funkcją obszaru oraz z dostosowaniem standardów użytkowych i wyposażenia tych obiektów do współczesnych potrzeb,

c) eliminowanie i poprawianie form architektonicznych obiektów dysharmonijnych w stosunku do otoczenia,

d) dostosowywanie nowych obiektów do historycznego układu przestrzennego, w zakresie ich sytuowania, skali (gabarytów), form architektonicznych oraz pełnionych funkcji;

2) w strefie K2 – ochrony historycznego układu urbanistycznego północnej części miasta Połańca:

a) zachowanie historycznego układu przestrzennego i jego elementów o wartościach kulturowych, zwłaszcza zabytkowych – w drodze ich konserwowania i rewaloryzowania,

b) dostosowywanie nowych obiektów do historycznego układu przestrzennego, w zakresie ich

sytuowania, skali (gabarytów), form architektonicznych oraz pełnionych funkcji;

3) w strefie K3 – ochrony zespołu parkowo-dworskiego w Ruszcy:

- a) zachowanie historycznego parku krajobrazowego z pomnikowymi drzewami oraz stawami,
- b) zachowanie budynków dworu i zabudowań folwarcznych, z możliwością ich wykorzystania użytkowego nie kolidującego z zabytkowym charakterem obiektów,
- c) zachowanie ekspozycji obiektów, o których mowa w lit. a) i b).

§64. Ustala się przebieg samochodowego szlaku turystycznego „Kościuszki” oraz wskazuje się na konieczność jego odpowiedniego oznakowania.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Połaniec

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP miasta i gminy Połaniec jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Połaniec.

Lp.	Nazwa planu	Uchwała	Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego
1.	MPZP wsi Ruszcza, Ruszcza Kępa, Rybitwy	Uchwała Nr XIX/98/2000 Rady Gminy w Połańcu z dnia 6 kwietnia 2000 r.	W wyznaczonej na rysunku planu wsi Ruszcza strefie ochrony konserwatorskiej zabrania się dokonywania zmian w użytkowaniu terenów bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zabrania się rozbiórki, przebudowy i remontu obiektów zabytkowych bez zgody i wytycznych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
2.	MPZP wsi Maśnik	Uchwała Nr XIX/99/2000 Rady Gminy w Połańcu z dnia 6 kwietnia 2000 r.	Brak
3.	Zmiana MPZP wsi Winnica	Uchwała Nr XXXII/232/05 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 29 czerwca 2005 r.	§ 9. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: <ol style="list-style-type: none"> 1. wskazuje się stanowisko archeologiczne wpisane do Rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z rysunkiem planu oraz tabelą nr 1, w zasięgu, którego wszelkie roboty ziemne (z wyłączeniem zabiegów agrotechnicznych) muszą być uzgadniane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Winnica, nr rej. 272/A – osada kultury łużyckiej i wczesnego średniowiecza), 2. wskazuje się stanowisko archeologiczne zgodnie z rysunkiem planu i tabelą nr 2. w zasięgu, którego wszelkie roboty ziemne (z wyłączeniem zabiegów agrotechnicznych) muszą być zgłaszane właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków (Winnica 13, osada XII-XIII w., grupa tarnobrzeska k. łużyckiej, epoka brązu i wczesny okres epoki żelaza, stanowisko nie eksponowane w terenie), 3. na terenie objętym planem miejscowym nie występują dobra kultury współczesnej.

4.	MPZP obszaru wsi: Brzozowa, Luszyca, Łęg, Tursko Małe, Tursko Małe Kolonia, Zawada	Uchwała Nr LI/299/10 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 22 kwietnia 2010 r.	<p>§ 6. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>1) działania dotyczące obiektów objętych ochroną konserwatorską (wpisanych do rejestru zabytków) oznaczonych na rysunku planu symbolem identyfikacyjnym i graficznym, wymagają uzgodnienia z organem właściwym ds. ochrony zabytków; ochrona konserwatorska obejmuje: a) grodzisko wczesnośredniowieczne „Zameczysko” z terenem otaczającym (nr rejestru 270/A),</p> <p>2) ochronę konserwatorską obiektów objętych gminną ewidencją zabytków oznaczonych na rysunku planu symbolem identyfikacyjnym i graficznym; ustala się zakaz przekształceń obiektów, które mogą powodować obniżenie ich wartości estetycznych, historycznych i architektonicznych; ochrona obejmuje: a) we wsi Brzozowa: - dom nr 11, - dom nr 18, - dom nr 25, b) we wsi Łęg: - zagroda nr 42, z końca XIX w., - dom nr 27, c) we wsi Tursko Małe: pozostałości zespołu dworskiego z II poł. XIX w., d) we wsi Tursko Małe: - dom nr 29, - dom nr 32, - dom nr 37, - dom nr 57, - dom nr 63, z XIX i XX w. - kuźnia w zagrodzie nr 36, z ok. 1920 r., - młyn motorowy, z ok. 1930 r., e) we wsi Luszyca: zabytkowy cmentarz niegrzebalny z okresu I wojny światowej,</p> <p>3) ustala się ochronę stanowisk archeologicznych, wpisanych do ewidencji zabytków, oznaczonych na rysunku planu symbolem graficznym,</p> <p>4) wszelkie działania inwestycyjne, wymagające prowadzenia robót ziemnych w zasięgu granicy strefy nadzoru archeologicznego, rejonów stanowisk archeologicznych oraz terenów objętych wpisem do rejestru zabytków winny być realizowane przy uwzględnieniu przepisów odrębnych z zakresu ochrony zabytków.</p>
----	--	--	--

5.	MPZP miasta Połańca- część I obejmująca północną część miasta do rzeki Czarniej	Uchwała Nr XXXII/231/05 Rady miejskiej w Połańcu z dnia 29 czerwca 2005 r.	<p>§ 3. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyznacza się strefę „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej, w strefie A ustala się: <ol style="list-style-type: none"> a) zachowanie rozplanowania tj. sieci ulic, placów bez zmiany historycznego przebiegu, przekroju poprzecznego, linii zabudowy. b) zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych, kształtujących sylwetkę całego zespołu oraz jego fragmentów, szczególnie „oprawy” placów i ulic, c) zachowanie i konserwacje historycznego ukształtowania terenu, d) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów oraz nawiązanie form współczesnych do lokalnej tradycji architektonicznej, e) restaurację techniczną i remonty obiektów z maksymalnym zachowaniem struktury budowli, detalu architektonicznego, f) zakaz uzupełniania połączeń dachowych lukarnami, facjatami, oknami połączeniowymi, g) wymiana stolarki w istniejącej zabudowie powinna mieć charakter odtworzeniowy względem historycznego, h) na obszarze objętym strefą „A” wszelkie prace ziemne, prace związane z gospodarowaniem zielenią, remonty, restaurację techniczną, adaptacje, projekty uzupełnienia zabudowy, reklamy etc. należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. i) na obszarze objętym strefą „A” obowiązuje zakaz lokalizacji wielkogabarytowych nośników reklamowych. 2) wyznacza się strefę „B” ochrony konserwatorskiej, w strefie „B” ustala się: <ol style="list-style-type: none"> a) zachowanie historycznych linii zabudowy oraz wielkości ścian, a) dostosowanie nowej zabudowy w zakresie sytuacji, skali i bryły, podziałów architektonicznych do już istniejącej o wartościach kulturowych, b) usunięcie lub odpowiednią przebudowę obiektów dyszharmonizujących, kolidujących usytuowaniem, skalą i charakterem z historyczną strukturą przestrzenną. c) zachowanie zabudowy o wartościach kulturowych z XIX i początku XX w. 3) wyznacza się strefę „E” ochrony ekspozycji, w strefie „E” ustala się: <ol style="list-style-type: none"> a) uczynienie układu starego miasta na styku z brzegiem rzeki, b) zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych powyżej wysokości i gabarytów istniejącej zabudowy, c) utrzymanie wzdłuż rzeki historycznej kompozycji panoramy miasta, d) zakaz lokalizacji wolno stojących wielkogabarytowych nośników reklamowych, e) zakaz instalowania wielkogabarytowych nośników reklamowych na ścianach zewnętrznych budynków mieszkalnych i gospodarczych. 4) utrzymanie linii regulacyjnych i linii zabudowy wzdłuż dróg historycznych, oraz uzupełnienie pierzei /szczególnie na odcinkach w obrębie stref A i B/. 5) wskazuje się obiekty wpisane do Rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z rysunkiem planu oraz tabelą nr 1, których bez zgłoszenia i uzyskania zezwolenia właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nie wolno przerabiać, odnawiać, rekonstruować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian. Wszelkie zmiany dotyczące obiektu i jego otoczenia mogą być wykonywane na podstawie projektu koncepcyjnego zaakceptowanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. 6) wskazuje się stanowisko archeologiczne postulowane do wpisu do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z rysunkiem planu oraz tabelą nr 1 w zasięgu, którego wszelkie roboty ziemne (z wyłączeniem zabiegów agrotechnicznych) muszą być zgłaszane właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków. 7) wskazuje się obiekty będące w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z tabelą nr 2, których bez zgłoszenia i uzyskania opinii właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, nie wolno przerabiać, odnawiać, rekonstruować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian: 8) spis zabytków architektury i budownictwa na obszarze objętym planem, stanowi integralną część tekstu uchwały planu. Ewentualne zmiany aktualizacyjne w/w wykazu nie naruszają ustaleń planu i nie wymagają zmiany uchwały. 9) na terenie objętym planem miejscowym nie występują dobra kultury współczesnej.
----	---	--	--

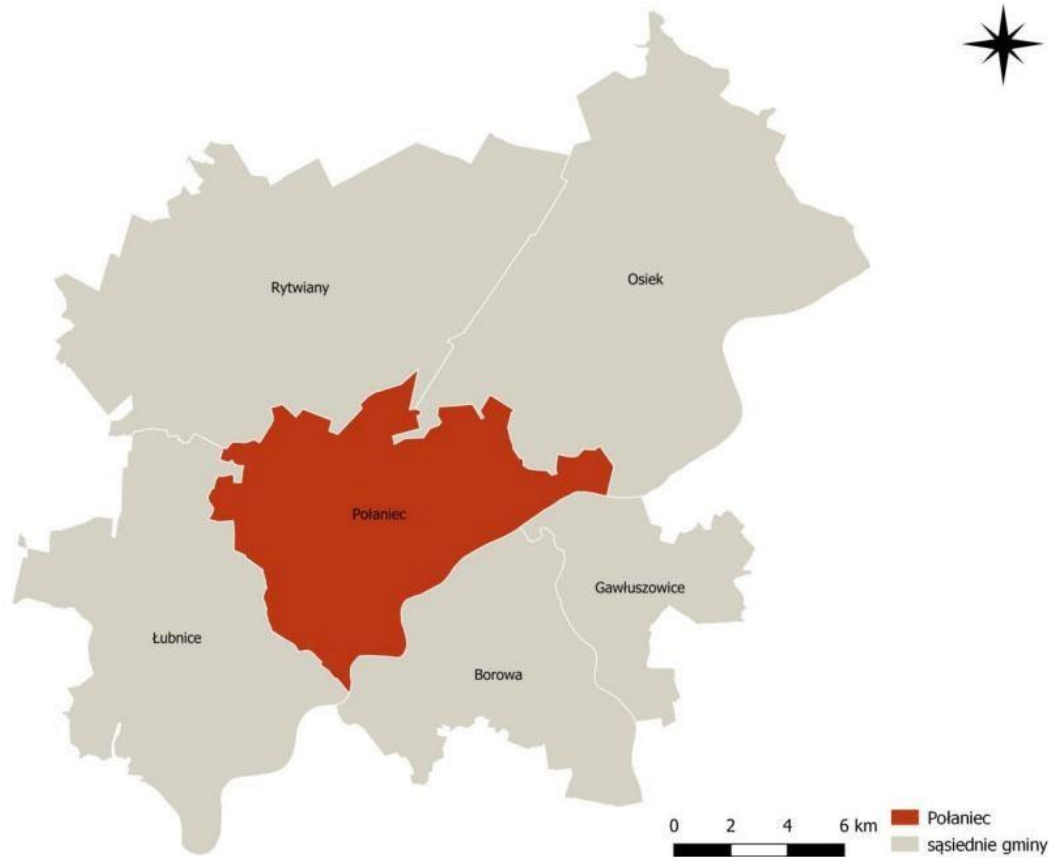
6.	MPZP miasta Połańca obejmujący zachodnią część miasta	Uchwała Nr XXI/118/08 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 24 kwietnia 2008 r.	<p>§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się: 1) strefę ochrony konserwatorskiej - w celu ochrony zabytkowego układu urbanistycznego miasta, stosownie do przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,</p> <p>2) granice strefy, o której mowa w pkt. 1, wyznaczone są na rysunku planu,</p> <p>3) w strefie ochrony konserwatorskiej obowiązuje:</p> <p>a) zachowanie historycznego układu przestrzennego i jego elementów o wartościach kulturowych, zwłaszcza zabytkowych - w drodze ich konserwowania i rewaloryzowania,</p>
----	---	---	--

			<p>b) ochrona poszczególnych obiektów, z możliwością przeprowadzania remontów oraz pod warunkiem ochrony wartości zabytkowych, innych robót budowlanych (przebudowa, rozbudowa), z ewentualnymi zmianami funkcji tych obiektów, przy preferencjach wykorzystania ich zgodnie z główną funkcją obszaru oraz z dostosowaniem standardów użytkowych i wyposażenia tych obiektów do współczesnych potrzeb,</p> <p>c) eliminowanie i poprawianie form architektonicznych obiektów dysharmonijnych w stosunku do otoczenia,</p> <p>d) dostosowywanie nowych obiektów do historycznego układu przestrzennego, w zakresie ich sytuowania, skali (gabarytów), form architektonicznych oraz pełnionych funkcji,</p> <p>e) staranny dobór lokalizacji, gabarytów i form architektonicznych nowych inwestycji kubaturowych tak, aby stanowiły harmonijne dopełnienie walorów otaczającej przestrzeni,</p> <p>4) wszelkie działania prowadzone w obrębie stref ochrony konserwatorskiej powinny uwzględniać pierwszeństwo wymogów konserwatorskich związanych z zachowaniem, ochroną i rewaloryzacją obiektów bądź zespołów zabytkowych oraz zapewnienia optymalnych warunków ich ekspozycji,</p> <p>5) w obszarach szczególnie cennych pod względem krajobrazowym oraz w polach otwarc widokowych, w tym także związanych z ekspozycją obiektów zabytkowych miasta, podporządkowanie form zainwestowania zasadzie utrzymania czytelności walorów przyrodniczych i kulturowych,</p> <p>6) ochronę obszarów występowania stanowisk archeologicznych - na zasadach określonych w § 8,</p> <p>7) ochronę obiektów zabytkowych nie wpisanych do rejestru zabytków, a objętych ewidencją konserwatorską - na zasadach określonych w § 8,</p> <p>8) wszelkie działania związane ze strefami lub obiektami, o których mowa w pkt 1, 6 i 7, w tym także dotyczące umieszczania reklam i tablic informacyjnych, powinny być prowadzone z uwzględnieniem stanowiska właściwego organu ochrony zabytków, stosownie do przepisów szczególnych.</p>
7.	MPZP os. Południe w Połańcu	Uchwała Nr IV/5/10 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 28 grudnia 2010 r.	Brak
8.	MPZP obszaru wsi Rybitwy	Uchwała Nr XLIII/281/2017 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 19 lipca 2017 r.	<p>1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się ochronę:</p> <p>1) krzyża przydrożnego wpisanego do gminnej ewidencji zabytków (nr działki 457/2),</p> <p>2) stref konserwatorskich ochrony następujących stanowisk archeologicznych oznaczonych na rysunku planu (tabela ze stanowiska archeologicznymi zawarta w tekście planu).</p> <p>2. Dla ochrony obiektu zabytkowego, o którym mowa w ust. 1 pkt 1, ustala się:</p> <p>1) zachowanie obiektu zabytkowego z obowiązkiem prowadzenia działań zapobiegających jego niszczeniu - prac konserwatorskich i restauratorskich;</p> <p>2) zachowanie ekspozycji obiektu z istniejącej drogi publicznej oznaczonej na rysunku planu symbolem 2KDL;</p> <p>3) zachowanie wartości zabytkowej w zakresie kolorystyki oraz rodzaju materiałów.</p> <p>3. W przypadku skreślenia obiektu z gminnej ewidencji zabytków wymogi ochronne nie obowiązują.</p>

			4. Zgodnie z przepisami odrębnymi oznaczono na rysunku planu strefy konserwatorskie ochrony stanowisk archeologicznych, o których mowa w ust. 1 pkt 2, w obrębie których wszelkie prace ziemne mogące mieć wpływ na stan ich zachowania mogą być prowadzone wyłącznie na zasadach określonych w przepisach odrębnych z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
9.	MPZP wsi Ruszcza	Uchwała Nr XLIII/282/2017 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 19 lipca 2017 r.	<p>1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się ochronę:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) obiektów i obszarów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa świętokrzyskiego (zespół parkowo-dworski). 2) obiektów i obszarów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków (figura Matki Boskiej, zespół parkowo-dworski). 3) stref konserwatorskich ochrony następujących stanowisk archeologicznych oznaczonych na rysunku planu (tabela ze stanowiska archeologicznymi zawarta w tekście planu). <p>2. Wyznacza się strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej, obejmującą zespół parkowo-dworski, o którym mowa w ust.1, pkt 1, na obszarze której ustala się następujące wymogi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) konserwacja i rewaloryzacja obiektów i zespołu zabytkowego; 2) podporządkowanie wszelkich form zagospodarowania potrzebie ochrony zabytków, w tym również ochronie widoku na zabytki. 3. Zagospodarowanie obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, o których mowa w ust. 1 pkt 1, prowadzenie przy nich badań, prac i robót oraz podejmowanie innych działań musi być realizowane zgodnie z wymogami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków. 4. Dla ochrony obiektów i obszarów zabytkowych, o których mowa w ust. 1 pkt 2, ustala się: <ol style="list-style-type: none"> 1) zachowanie obiektów i obszarów zabytkowych z obowiązkiem prowadzenia działań zapobiegających ich niszczeniu - prac konserwatorskich i restauratorskich; 2) zachowanie wartości zabytkowej w zakresie zagospodarowania terenów, sposobu kształtowania brył budynków, kompozycji i wystroju elewacji oraz jej kolorystyki, kształtu dachów, stolarki/ślusarki okiennej i drzwiowej i jej podziałów, rodzaju materiałów budowlanych. 5. W przypadku skreślenia obiektu z rejestru zabytków nieruchomości województwa świętokrzyskiego lub gminnej ewidencji zabytków wymogi ochronne wprowadzone niniejszym planem nie obowiązują. 6. Zgodnie z przepisami odrębnymi oznaczono na rysunku planu strefy konserwatorskie ochrony stanowisk archeologicznych, o których mowa w ust. 1 pkt 3, w obrębie których wszelkie prace ziemne mogące mieć wpływ na stan ich zachowania mogą być prowadzone wyłącznie na zasadach określonych w przepisach odrębnych z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
10.	MPZP obszaru „PołaniecLipowa”	Uchwała Nr XLIX/309/2017 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 26 października 2017 r.	Brak
11.	MPZP obszaru „Łęg-Zachód”	Uchwała Nr LXV/422/2018 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 30 sierpnia 2018 r.	Brak
12.	MPZP obszaru „Brzozowa I”	Uchwała Nr LXVI/427/2018 Rady Miejskiej w Połańcu z dnia 27 września 2018 r.	Brak

5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka obszaru gminy

Ryc. 1. Położenie Gminy Połaniec (Strategia Rozwoju Gminy Połaniec na lata 2021-2030, s. 7).

Miasto i Gmina Połaniec położone jest w powiecie staszowskim, w województwie świętokrzyskim. Powierzchnia gminy wynosi 75,0 km², liczba ludności to 11083 osób. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 148 osób/km².

W skład gminy wchodzi: miasto Połaniec i miejscowości: Brzozowa, Kamieniec, Kraśnik, Łęg, Zawada, Maśnik, Okrągła, Luszyca, Rudniki, Ruszcza, Ruszcza Kępa, Rybitwy, Tursko Małe, Tursko Kolonia, Winnica, Wymysłów, Zdzieci Nowe, Zdzieci Stare, Zrębin. Gmina miejsko-wiejska Połaniec sąsiaduje od strony południowo-wschodniej z powiatem mieleckim (gminami Borowa i Gawłuszowice) poprzez rzekę Wisłę, od zachodu z gminą Lubnice, od północy z gminą Rytwiany, a od wschodu z gminą Osiek. Południowo-wschodnia granica gminy stanowi jednocześnie granicę województw świętokrzyskiego i podkarpackiego.

Najbliżej położone ośrodki miejskie to Staszów (ok. 20 km) oraz Busko-Zdrój, Tarnobrzeg i Sandomierz, oddalone są o 40-50 km. Główne powiązanie z zewnętrzną siecią drogową stanowi droga krajowa nr 79 relacji Bytom-Kraków-Sandomierz-Warszawa i droga wojewódzka nr 764 łącząca Kielce, Staszów i Połaniec, umożliwiającą przejazd do Mielca.

Zgodnie z podziałem Polski na mezoregiony fizyczno-geograficzne J. Kondrackiego (2000) obszar należy do podprovincji Wyżyna Małopolska, w obrębie makroregionu Nieceka Nidziańska obejmującego Niecek Połaniecką oraz podprovincji Północnego Podkarpacia, makroregionu Kotliny Sandomierskiej, w skład której wchodzi mezoregion Nizina Nadwiślańska.

Miejscowy krajobraz ukształtował lodowiec. Jest to teren pofałdowany, porozcinany dolinami rzek: Wisły, Czarnej, Wschodniej, Śmierdziączki i Kanału – Strumień, miejscami występują okresowo wody powierzchniowe związane z niewielkimi obszarami bezodpływowymi. Na terenie Gminy znajdują się duże obszary występowania wód płytkich. Występują liczne i rozległe tereny podmokłe. W dolinach, na tarasach zalewowych występują liczne starorzecza. Ponad 100 hektarów to stawy rybne (m.in. Sieragi).

Podstawowe zasoby kopalin to złoża surowców skalnych: piaski budowlane i drogowe, pospółki, żwiry, glina zwałowa, mady, niektóre partie ilów krakowieckich. Przeważają gleby o niskiej bonitacji. Występują tu gleby wykształcone z utworów glacialnych oraz fluwioglacjalnych (gleby lekkie), oraz mady piaszczyste i piaski rzeczne. Znajdują się tu równie gleby bielcowe wytworzone z piasków i żwirów luźnych, słabo gliniastych i gliniastych. Grunty orne stanowią połowę powierzchni gminy, łąki i pastwiska 15 %.

Prawie 19% powierzchni gminy zajmują lasy, z przewagą drzewostanu sosnowego. Lasy w gminie rozmieszczone są nieregularnie, zajmują tereny o najniższych klasach bonitacyjnych, ogółem ich powierzchnia wynosi 1417 ha, przeważają lasy liściaste i mieszane.

5.2.2 Zarys historii miejscowości gminy

Połaniec

Pierwsze znane ślady osadnictwa na terenach Połania pochodzą z paleolitu. Kryterium, którym kierowała się ludność próbująca zasiedlić ziemie nadwiślańskie to przede wszystkim zasobność w zwierzynę i ryby, dogodne ukształtowanie terenu, sprzyjający klimat oraz łatwy dostęp do wody. Jednak pierwsi osadnicy prowadzący koczowniczy tryb życia, pozostawali na danym terenie aż do wyczerpania się naturalnych zasobów. Znaleźiska archeologów, pochodzące z obecnych Elektrowni Połaniec, na których odnaleziono ślady kultury łużyckiej mogą świadczyć o zakładaniu stałych osad przez ludność okresu mezolitu na ziemiach połanieckich.

Osadnicy posiadający już umiejętność hodowli bydła i uprawy ziemi pojawili się na terenach Połania około 4000-3500 lat p.n.e. Odkryte w 1968 r. przez grupę archeologów monety z III w. p.n.e. (147 denarów z okresu republiki i pryncypatu) są istotnym dowodem na kontakty handlowe z Imperium Rzymskim.

Prawdopodobnie w początkach XI w. posadowiono gród w Winnicy, w meandrze Czarnej, przy ujściu tej rzeki do Wisły. Gród był niewielki, o czym przesądzały warunki terenowe. Średnica międzywała wynosiła około 100 m., a wysokość ziemnych wałów dochodziła do 10 m. W jego obrębie znajdowały się obiekty mieszkalne półziemianki kryte słomą. W części centralnej znajdował się „zamek” kasztelana, budowla naziemna, drewniana o solidnej konstrukcji, stanowiąca w razie sforsowania wałów przez nieprzyjaciela, ostatni punkt oporu obrońców grodu. Liczne groty strzał, znalezione na majdanie świadczą, że stoczono tu bitwę, podczas której zapewne doszło do zdobycia i zniszczenia grodu. U stóp wałów powstała niewielka osada o służebnym wobec grodu charakterze. Materiał archeologiczny pozwala na ustalenie czasu użytkowania grodu na XI-XIII w. Niestety, podczas budowy wałów przeciwpowodziowych w latach międzywojennych, naruszona została stratygrafia warstw kulturowych, co uniemożliwiło dokładniejsze datowanie obiektu. Jest wysoce prawdopodobne, że tu właśnie znajdowała się siedziba kasztelana.

Niespełna kilometr od tego miejsca, na skarpie wiślanej zwanej Winną Górą, odsłonięto kolejne osady wczesnośredniowieczne. Na podstawie materiału ceramicznego, pierwszą z nich można datować na X-XI w., zaś drugą (na kulminacji skarpy) na XII-XIII w. W obniżeniu terenu, tuż nad brzegiem Czarnej występują również relikty osadnictwa wczesnośredniowiecznego (XII - XIII w.).

Po wielkiej powodzi, która zniszczyła niżej położoną część miasta, Kazimierz Wielki przeniósł około 1350 r. Połaniec na nowe miejsce, w rejon, gdzie znajduje się obecnie rynek. Jan Długosz, zapewne w oparciu o dokument z 1191 r. dotyczący poświęcenia kolegiaty w Sandomierzu, wspomina też

o drewnianym kościółku pod wezwaniem św. Katarzyny. Powstał on, wraz z pierwszym miastem, na Winnej Górze. Rok 1191 przyjmuje się jako umowną datę narodzin Połańca.

Wspomniany kościół św. Katarzyny, po przeniesieniu miasta w dolinę Czarnej, utracił pierwotne znaczenie i był użytkowany jako kaplica. Ten, najstarszy obiekt w Połańcu, dotrwał aż do 1786 r., kiedy już niemal jako ruina, został rozebrany.

W 1241 r. Połaniec złupili i spalili Tatarzy. W pobliżu miasta na terenie dzisiejszej wsi Tursko Wielkie, doszło do bitwy rycerstwa polskiego z Tatarami. W 1246 r. kasztelanem połanieckim był Dzierżysław herbu Rawita. Ostatnim kasztelanem połanieckim i jednocześnie senatorem Królestwa Polskiego był Pius Kiciński (zm. 1828 r.). Z 1264 r. pochodzi dokument, datowany na 18 lipca, wydany przez Bolesława Wstydlivego, dotyczący nadania w dziedziczenie wójtostwa w mieście Połańcu Mikołajowi synowi Bartłomieja. To jedyne, zachowane w źródłach, potwierdzenie lokacji miasta. Dokumentu tego nie można jednak utożsamiać z przywilejem lokacyjnym, a jedynie z „przypomnieniem” faktu, który miał miejsce kilkanaście (?) lat wcześniej. Możliwe, że dzieło organizowania miasta powierzono wójtowi Bartłomiejowi, ale nie zdołał on doprowadzić go do końca, gdyż przeszkodziły temu najazdy tatarskie. Zaszła zatem konieczność powtórnej lokacji. Z tego też względu rok 1264 przyjmować należy wyłącznie jako umowną datę lokacji Połańca, mając jednak świadomość, że miasto jest starsze. Do końca XIII w. w źródłach historycznych znaleźć można parę zaledwie wzmianek o Połańcu.

Z dokumentu, wystawionego w 1285 r. dowiadujemy się, że książę Leszek Czarny wyłączył wieś Kęblów spod jurysdykcji grodu połanieckiego.

Wiek XIV przyniósł istotne zmiany w sytuacji Połańca. W 1321 r. Władysław Łokietek, dokumentem wydanym w Sandomierzu, rozszerzył przywileje wójta połanieckiego, zezwalając mu m.in. na lokowanie wsi na prawie niemieckim. W oparciu o ten akt wójt Maciej założył wieś Rudniki. Także z 1321 r. pochodzi nazwisko pierwszego, znanego proboszcza połanieckiego - Teodoryka. W połowie XIV w. do połanieckiej parafii nalewały wsie po obydwu stronach Wisły. W XV w. w lewobrzeżnej części parafii połanieckiej znajdowały się wsie: Brzozowa, Kłoda, Luszyca, Okrągła, Ruda, Rudniki, Ruszcza, Rybitwy, Szczeka, Tursko Małe, Zawada, Zdzieci oraz miasto Połaniec.

W 1340 r. Połaniec liczył około 400 mieszkańców, a w połowie tego wieku, po kataklizmie spowodowanym wezbraniem Wisły, miasto zostało przeniesione przez Kazimierza Wielkiego w obecne miejsce, gdzie miało znacznie lepsze warunki rozwoju. Zmiany lokalizacji Połańca miały ogromny wpływ na jego rozwój i pozycję.

W XV w. Połaniec liczył około 180 domów i blisko 1000 mieszkańców. Istniał tu dwór należący do króla. Dwór położony był w rejonie dzisiejszej ulicy Zrębińskiej. Zabudowa miasta, skupiona wokół rynku była łącznie z ratuszem i kościołem, drewniana. Połaniec posiadał dwa punkty celne: przy moście na Czarnej oraz obok przeprawy przez Wisłę. Połaniec nie posiadał murów obronnych, ani nawet umocnień ziemnych. Ochronę przed najazdami stanowić miały warunki naturalne: rozlewiska rzek, bagna, moczary.

W 1442 r. król Władysław Warneńczyk, gromadząc środki na wyprawę przeciwko Turkom, pożyczył od Dersława Jastrzębca, właściciela latyfundium rytwiańskiego, 4320 złotych polskich pod zastaw starostwa sandomierskiego tudzież samego Sandomierza, Osieka i Połańca z okolicznymi wsiami. Dwa lata później król zginął pod Warną i pożyczki nie spłacił. Spadkobierca Dersława, Jan zrzekł się sumy zastawnej w 1478 r., na sejmie w Piotrkowie, wybawiając Kazimierza Jagiellończyka z poważnych kłopotów finansowych. W 1484 r. król ofiarował Połaniec Annie, wdowie po Janie Rytwiańskim. W rękach dziedziców Rytwian miasto pozostawało do początków XVI w., kiedy to zostało wykupione przez Zygmunta Starego. Właściciele starali się osiągnąć jak największe zyski nie troszcząc się zbytnio o gospodarkę i wygląd miasta. Obciążony nadmiernymi powinnościami Połaniec nie mógł się rozwijać tak dynamicznie jak wówczas, gdy należał do króla. Nie omijały go ponadto najazdy i klęski elementarne.

Na początku XVI w. Połaniec ponownie został doszczętnie zniszczony i spalony podczas kolejnego najazdu Tatarów. W zaistniałej sytuacji król Zygmunt Stary postanowił umorzyć podatki dla pogorzalców i zmniejszyć ich wymiar dla mniej poszkodowanych mieszczan. Po zbójckim napadzie ten sam król ustanowił targi w każdy poniedziałek i trzy jarmarki w roku (na Zielone Świątki, św. Małgorzatę oraz św. Katarzynę). W 1526 r. ogromny pożar objął Połaniec pochłaniając dużą część zabudowy, będąc przyczyną kolejnego uwolnienia mieszczan od podatków.

W połowie XVI w. miastu został ufundowany ratusz, a mecenat nad tym przedsięwzięciem sprawował hetman Jan Amor Tarnowski. Dwanaście lat po tej inwestycji Połaniec został pochłonięty przez kolejny pożar. Również po tym pożarze, podobnie jak poprzednicy, król Zygmunt August zawiesił pobieranie podatków od pogorzalców.

Na początku XVII w. w mieście powstał szpital dla ubogich, a przy nim kościółek św. Ducha, otwarty decyzją ówczesnego biskupa. W 1632 r. ustanowiono kolejny coroczny jarmark na św. Kazimierza. Przywilej ten został nadany Połańcowi przez Zygmunta III Wazę.

W 1772 r. nastąpił pierwszy rozbiór Polski. Odciął on Połaniec od rynku zbytu, jakim była Galicja, zajęta teraz przez Austriaków. Wysokie cła na transportowane do Galicji towary bardzo spowolniły rozwój gospodarczy miasta. 5 maja 1794 r. Naczelnik Najwyższej Siły Zbrojnej, Tadeusz Kościuszko, zjawił się pod Połańcem zakładając obóz w widłach Wisły i Czarnej. W tym to właśnie miejscu oczekiwał na połączenie swych sił z gen. Janem Grochowskim, by razem z nim uderzyć na armie gen. Denisowa. Początkowo wszystko wskazywało na klęskę oddziałów polskich, lecz zdolności dowódcze Kościuszki sprawiły, że jego armia nie poszła w rozsypkę, ale zachowała ducha bojowego i rozpoczęła odwrót do Warszawy. Bardzo ważnym dokumentem, który został wydany przez Naczelnika był uniwersał połańiecki. Dokument ten został wydany 7 maja 1794 r. Na mocy Uniwersału chłopci stali się pełnoprawnymi obywatelami Rzeczypospolitej, zostali uwolnieni od poddaństwa, otrzymali wolność osobistą, a tym z nich, którzy wstąpili do armii została całkowicie zniesiona pańszczyzna. Wydarzenie to upamiętnia kopiec Kościuszki w Połańcu.

W 1795 r., po III rozbiórce Polski, Połaniec trafił do zaboru austriackiego, a od 1815 r. do rosyjskiego. Był to ciężki okres w dziejach historii Połańca. Nasilenie się procesów rusyfikacji na ziemiach nadwiślańskich, po upadku powstania listopadowego, było głównie spowodowane chęcią wytepienia polskości, a także scalenia Królestwa z resztą Imperium Rosyjskiego.

1 czerwca 1869 r. na mocy ukazu carskiego Połaniec utracił prawa miejskie. Okoliczna ludność w czynie tym widziała zemstę za udział w powstaniu styczniowym, lecz według władz carskich powody były zupełnie inne. Pierwszym było to, że Połaniec był miastem tylko z tytułu, a zdecydowaną większość mieszkańców stanowili tu rolnicy. Drugim powodem była liczba ludności. Według ustaleń rządu carskiego miasto musiało mieć, co najmniej 3 tysiące mieszkańców, a Połaniec liczył niespełna 2 tysiące. Wskutek polityki rosyjskiej rozwój miasta został poważnie zahamowany.

W 1917 r. w Połańcu w setną rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki usypany został Kopiec Kościuszki w Połańcu.

W 1934 r. tereny Połańca zostały nawiedzone przez powódź. Z brzegów wystąpiła zarówno Wisła jak i Czarna, zalewając Połaniec i okoliczne wsie. Poszkodowanym rolnikom umorzono podatki, a gmina dostała dofinansowanie z funduszu zapomogowego. W tym samym roku w mieście zatrzymano włóczęgę posiadającego ściśle tajne dokumenty z Centrum Wyszkozenia Wojsk Łączności. Szpiegiem zajęła się ekspozytura wojskowego kontrwywiadu z Kielc.

Po wybuchu II wojny światowej rozpoczął się dramat Żydów mieszkających na terenach Polski. Połaniec w tym okresie był uważany za „oazę spokoju”, gdyż położony był z dala od ruchliwych szlaków drogowych, pozbawiony komunikacji kolejowej, nie posiadał także stałych placówek gestapo. Ale także tutaj Holocaust pochłoniął kilka tysięcy ofiar. Podczas okupacji hitlerowskiej, 1 czerwca 1942 r. Niemcy utworzyli getto dla żydowskich mieszkańców. Przebywało w nim około 2200 Żydów.

18 października 1942 r. zostali wywiezieni do getta w Staszowie, a stamtąd do obozu zagłady Treblinka II i tam zamordowani. W Połańcu podczas okupacji niemieckiej prowadzono tajne nauczanie na etapie

szkoły podstawowej i gimnazjum. Po wkroczeniu do miasta Armii Czerwonej na Połaniec spadły nowe represje. Do łagrów wywieziono 42 mieszkańców.

Połaniec po wojnie znalazł się z powrotem w powiecie sandomierskim, w województwie kieleckim. W latach 50-tych w miasteczku została „podarowana” energia elektryczna, a OSP otrzymała wóz bojowy. W latach 60-tych wybudowano szkołę podstawową, uruchomiono komunikację PKS oraz odbyło się uroczyste otwarcie trasy nadwiślańskiej. W latach 70-tych najważniejszym wydarzeniem było rozpoczęcie budowy Elektrowni Połaniec. Innym ważnym wydarzeniem było też uruchomienie ZSZ (Zasadniczej Szkoły Zawodowej), która miała kształcić głównie młodych, zdolnych elektryków i elektroników. W 1980 r. Połaniec odzyskał prawa miejskie. Trzy lata później zakończono budowę elektrowni i nadano jej imię Tadeusza Kościuszki. W 1997 r. Połaniec nawiedziła powódź tysiąclecia, która wyrządziła ogromne szkody. Od 1999 r. gmina Połaniec leży na terenie powiatu staszowskiego w województwie świętokrzyskim.

Zarvs dziejów wsi:

Brzozowa

Wymieniona w Liber Beneficjorum dioecesis Cracoviensis Długosza (powstała w 1440-1480 r.) – XV w. Była wsią należącą do parafii Połaniec. Inne źródła mówią, że należała do Jana Rytwiańskiego, wojewody krakowskiego. Długosz zanotował, że wieś ta ma 9 dymów kmiecych, z których to płacona jest dziesięcina snopowa i konopna dla biskupa krakowskiego. W 1564 r. we wsi było 9 kmieci.

W 1606 r. w czasie rokoszu Zebrzydowskiego, wieś została spustoszona. Dokumenty mówią o grabieży mienia, niszczeniu zasiewów i męczeniu poddanych. W 1608 r. istniał we wsi folwark. W 1826 r. wymieniona jest jako Brzozowa Królewska i wchodzi w skład dóbr Osiek i Malkowice, należących do Rządu Królestwa Polskiego.

Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego, w 1827 r. wieś miała 23 domy drewniane i 122 mieszkańców.

W 1835 r. car Mikołaj I podarował wieś generałowi Bazylemu Pogodinowi. W 1864 r. przechodzi ona na własność Aleksandry z Pogodinów Pietrowej. W 1884 r. trafiła w ręce Wasyla Aleksandrowicza Pietrowa. W 1895 r. wieś posiadała 274 dziesięciny, tj. 543 morgi chłopskiej ziemi, 30 drewnianych domów 241 mieszkańców (120 mężczyzn i 121 kobiet).

W dniu 25 lipca 1919 r. dobra powracają do Państwa Polskiego. W 1934 r. wieś liczyła 284 mieszkańców w tym 140 mężczyzn i 144 kobiet. W 1944 r. 1/3 mieszkańców wsi została wysiedlona.

Kamieniec

Wieś Kamieniec w XVIII i XIX w. stanowiła uposażenie klasztoru kamedułów w Rytwianach. W 1826 r. dobra te razem z folwarkiem przechodzą na własność rządu. Określone są jako dobra Sieragi. Następnie dobra te przechodzą na własność Adama Potockiego. W 1827 r. mieszkało w Kamieńcu 146 osób i było 21 drewnianych domów. Około 1882 r. Kamieniec, wymieniamy niekiedy jako Kamieńce był wsią włościańską, miał 21 domów, 186 mieszkańców i 296 morgów ziemi należącej do chłopów. W 1892 r. wieś jako spadek po Arturze Potockim przechodzi na własność Róży z Potockich Radziwiłł. W 1895 r. było już 23 domostwa i 145 mieszkańców. W 1934 r. wieś miała 201 mieszkańców, w tym 95 mężczyzn i 106 kobiet.

Kraśnik

Grunty dzisiejszej wsi Kraśnik należały w przeszłości do mieszczan połanieckich, a następnie przeszły w ręce właścicieli ziemskich. Przed 1803 r. dobra ziemskie były w posiadaniu Kazimierza Wyrzykowskiego, który sprzedał je rodzeństwu: Mariannie i Szymonowi Dudkiewiczom. Grunty wsi były przedmiotem sporów pomiędzy Dudkiewiczami, a władzami municypalnymi Połańca. W 1849 r.

grunty wsi należały do Szymona Dudkiewicza i Antoniego Czechowskiego. W 1868 r. na rzecz włościan przeszło ponad 25 mórg gruntu. W 1883 r. wieś zajmowała powierzchnię 108 mórg, było tu 8 drewnianych domów i 53 mieszkańców. W 1890 r. rodzina Dudkiewiczów sprzedaje Hieronimowi Wielowiejskiemu swoją część dóbr, druga zaś pozostaje w rękach Antoniego Jana Czechowskiego. W 1895 r. wieś posiadała 71 mórg ziemi dworskiej, 21 mórg ziemi chłopskiej, występuje 9 domów i 38 mieszkańców (18 mężczyzn i 20 kobiet). W 1899 r. wieś zostaje zakupiona przez Marcina Marczewskiego, który sprzedaje ją małżonkom: Janowi i Jozefie Walewskim oraz Jozefowi i Mariannie Marczewskim. W 1920 r. małżonkowie Józef i Maria Marczewscy sprzedają swój majątek Janowi i Anieli Miłosz. W 1934 r. wieś liczyła 92 mieszkańców w tym 41 mężczyzn i 51 kobiet.

Luszyca

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 2 poł. XV w., wymienia ją Długosz w Księdze Beneficjów. Występuje jako „Lyuschicza, wieś w parafii Połaniec, dziedzicem jej jest Jan Nossek Turszky herbu Janina. Znajdują się w niej 2 łany kmiece, z których płaci się i odprowadza dziesięcinę snopową i konopną do kościoła w Połańcu. W 1578 r. wieś Luszcza pojawia się w Źródłach Dziejowych dot. Małopolski.

Nazwa Luszyca jest nazwą topograficzną, wodną, pozostającą w związku z określeniem - lusy tzn. „szybki, rączy, zgrabny”. Wieś bowiem leży w sąsiedztwie krzyżujących się małych strug płynących łąkami.

W okresie od ok. XVI do XVIII w. czynny był staw rybny, położony obecnie na wschód od wsi w lesie, obwałowany czworobocznym nasypem. Miejscowa ludność utrzymuje, że niegdyś przy nim znajdował się młyn. Miejsce to w lokalnej nazwie zwane jest „owczarnią”.

W XIX w. Luszyca wchodziła w skład dóbr Tursko Wielkie zakupionych w 1840 r. na publicznej licytacji przez Stanisława Plewczyńskiego. W 1846 r. przyznaje on połowę dóbr na prawie współwłasności Piotrowi i Władysławowi Glezmerom. W 1859 r. Plewczyński sprzedaje swoją połowę braciom Glezmerom. W 1867 r. z dóbr tych wydzielono grunty wielkości 3357 mórg, które przeszły na własność wsi wchodzących w skład tych dóbr, m.in. włościan wsi Luszyca. W 1875 r. dobra wystawiono na licytację przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Radomiu. Nabył je Artur hrabia Potocki. Około 1884 r. wieś i folwark Luszyca posiadała 258 morgów gruntu, miała 142 mieszkańców i 17 drewnianych domów. W 1892 r. dobra przechodzą prawem spadku na córkę Różę Potocką, żonę Macieja Radziwiłła. W 1895 r. do 152 włościan wsi Luszyca należały 132 dziesięciny ziemi. Znajdowało się w niej 15 domów, w tym 2 murowane. Administracyjnie należała do gminy Tursko Wielkie. W 1924 r. całe dobra (Tursko Wielkie) nabywa od Róży Księżnej Radziwiłłowej, Krzysztof Książę Radziwiłł.

W okresie międzywojennym Luszyca podlega administracyjnie gminie Tursko Wielkie. W tym czasie przybyli i osiedli w Luszyce koloniści niemieccy. 6 IX 1944 r. majątek Luszyca zostaje upaństwowiony, a następnie rozparcelowany w 1945 r. pomiędzy chłopów.

Łęg

Nazwa wsi po raz pierwszy wymieniana w XV w. Łęg jest wówczas przedmieściem Połańca, a jako odrębna jednostka występuje w źródłach dopiero w XVIII w.

W latach 1801-1804 wieś wymieniana jako LEGA miała 19 domów, 18 mężczyzn i 6 koni. W 1826 r. jest wsią rządową. W 1835 r. jest własnością generała Bazylego Pogodina. W 1864 r. dobra otrzymuje tytułem spadku Wasyl Aleksandrowicz Pietrowowi. W 1864 r. we wsi znajdowało się 25 drewnianych domów i 214 mieszkańców, w 1895 r. 214 mieszkańców, w 1934 r. 220 mieszkańców (105 mężczyzn i 115 kobiet). W 1895 r. chłopci mieli 25 drewnianych domów i 89 mórg ziemi.

W latach 70-tych XX w. przez teren wsi poprowadzono drogę bitą do Elektrowni Połaniec, a następnie linię kolejową. We wsi zlokalizowana jest stacja kolejowa towarowo- osobowa Połaniec.

Maśnik

Wieś powstała w końcu XIX w. Początkowo znajdował się tu folwark, wchodzący w skład dóbr Ruszcza Dolna i Górna, należących od 1871 r. do Adama hrabiego Potockiego. W 1885 r. we wsi był 1 drewniany dom, w którym żyło 5 mieszkańców. W 1892 r. dobra odziedziczyła w spadku po ojcu Róża Maria Potocka, żona Macieja księcia Radziwiłła. Od niej w 1915 r. całość dóbr, wraz z wchodzącym w ich skład folwarkiem Maśnik, nabył Aleksander Gierlicz. Następnym właścicielem został Stanisław Knothe, a w 1933 r. jego córka Irena Knothe. W 1934 r. gromada Maśnik liczyła 278 mieszkańców, w tym 138 mężczyzn i 140 kobiet.

W 1944 r. mieszkańcy Maśnika zostali wysiedleni. 6 IX 1944 r. dobra przejął od właścicielki Ireny Marii Knothe Skarb Państwa z przeznaczeniem na reformę rolną. Ziemię rozparcelowano między chłopów.

Okrağła

Po raz pierwszy nazwa miejscowości pojawia się w Liber Beneficiorum Jana Długosza. Następnie występuje w źródłach z 1578 r.

Wieś wchodziła w skład dóbr Tursko, których właścicielami byli m.in. Zbrowscy, Denhoffowie, Tęczyńscy, Ożarowscy i Makusiewiczze. W 1840 r. dobra te kupuje Stanisław Plewczyński. W 1846 r. połowę dóbr otrzymują Piotr i Władysław Glezmerowie, a w 1859 r. kupują oni drugą połowę. W 1875 r. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie wystawia dobra na licytację, które kupuje Artur hrabia Potocki. W 1886 r. Okrağła należy do gminy Tursko i do parafii Połaniec. Wieś ma 21 domów drewnianych i liczy 121 mieszkańców. W 1892 r. dobra otrzymuje w spadku Róża Potocka, żona Macieja Radziwiłła. W 1895 r. wieś liczy 29 domów i 170 mieszkańców (91 mężczyzn i 29 kobiet). W 1924 r. całość dóbr nabywa od Róży Potockiej, Krzysztof księżę Radziwiłł.

Rudniki

Jest to jedyna wieś gminy Połaniec posiadająca udokumentowaną źródłowo genezę. Król Władysław Łokietek w dokumencie wydanym w Sandomierzu 16 stycznia 1321 r. zezwolił Maciejowi, wójtowi połanieckiemu, na osadzenie na prawie magdeburskim nowej wsi w lesie Rudniku należącym do jego wójtostwa. Kolejna wzmianka pochodzi z 1355 r. i dotyczy sprzedaży wsi Rudnik przez następcę wójta połanieckiego Macieja, Mikołaja, który odstępował Rudniki swojej siostrze Elżbiecie. Nazwa wsi jest nazwą służebną pochodzącą od słowa „rudnik”, co w dawnej polszczyźnie oznaczało górnik. Przypuszcza się, że występowały tu dawniej złoża rudy żelaza, a najbardziej prawdopodobne jest wydobywanie siarki, bowiem na tym terenie zalegają duże jej złoża, obecnie nieeksploatowane.

W czasach Długosza Rudniki położone były w parafii Połaniec. Dziedzicem był Jan Rytwiański, wojewoda krakowski. We wsi była jedna karczma oraz jedna zagroda, posiadająca pola, z których pobierano dziesięcinę snopową i konopną dla biskupstwa krakowskiego.

Nazwa wsi pisana jako „Rudniki” pojawia się w 1578 r. Była wówczas własnością kasztelana radomskiego. W XIX w. Rudniki położone w pow. sandomierskim guberni radomskiej wchodziły w skład dóbr Tursko Wielkie, które w 1840 r. na publicznej licytacji kupił Stanisław Plewczyński. W 1827 r. we wsi było 222 mieszkańców, 34 domy drewniane, istniał również młyn wodny na rzece Czarnej.

W 1846 r. Plewczyński połowę dóbr przyznaje prawem współwłasności Piotrowi i Władysławowi Glezmerom, a następnie sprzedaje swoją część w 1859 r. W 1875 r. dobra wystawione na licytację przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Radomiu nabył Artur hrabia Potocki. Około 1888 r. we wsi istniały 42 drewniane domy i 385 mieszkańców. Posiadały 510 morgów ziemi dworskiej i 563 morgi ziemi należącej do włościan. Administracyjnie należały do gminy Tursko, parafii Połaniec.

W 1892 r. Rudniki wraz z dobrami Tursko Wielkie przeszły w spadku na córkę Artura Potockiego, Różę Potocką, żonę Macieja Radziwiłła. W 1895 r. liczyły 466 mieszkańców (w tym: 231 mężczyzn i 235 kobiet), posiadały 54 domy drewniane i 2 murowane.

W 1923 r. z dóbr Tursko Wielkie wydzielono folwark Rudniki. Róża księżna Radziwiłłowa sprzedała je 42 kolonistom. W 1924 r. całe dobra nabywa Krzysztof książę Radziwiłł, który stopniowo parceluje swój majątek ziemski.

W okresie powojennym odkryto pod Rudnikami złoża siarki rodzimej oznaczone przez geologów jako Rudniki I i II, którego zasoby oceniane są na 53,1 mln ton. Położona jest na nim znaczna część sołectwa.

Ruszcza

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana w 1396 r. Jan Długosz wymienia „Ruszcze” w księdze Beneficjów. Wieś należała do parafii połanieckiej. Miała 7 i pół łanów kmiecych i płaciła dziesięcinę biskupowi krakowskiemu. Następnie wieś była własnością Jana Biechowskiego herbu Powała. Długosz podaje również, że były tam dwa folwarki rycerskie płacące dziesięcinę do kościoła w Połańcu.

W 1552 r. część dóbr Ruszcza znalazła się w posiadaniu Bartłomieja i Stanisława Rusieckich. Pod koniec XVII w. dobra te należały do Jana Zielińskiego. W 1756 r. właścicielem ich był Mikołaj Rudecki. W końcu XVII w. wieś należała do rodziny Straszewiczów. W owym czasie założony został istniejący do dziś park i wybudowany został dwór. Dwór pierwotnie był drewniany, kryty gontem.

W 1806 r. do dóbr Ruszczy dołączono kupione od Stanisława Dębickiego wieś Rybitwy i Kępę Górecką (dziś Maśnik). W 1810 r. dobra Ruszczy przeszły na Romana i Mariannę, rodzeństwo Rupniewskich. W 1827 r. wieś liczyła 280 mieszkańców. W 1833 r. całość dóbr została własnością Romana Rupniewskiego.

W 1867 r. dobra Ruszczy składały się z folwarków: Ruszcza Dolna i Rybitwy o powierzchni 1722 mórg, w tym 723 mórg gruntów ornych i ogrodów, 79 mórg – pastwiska, 177 mórg – lasów. Sam folwark Ruszcza miał około 700 mórg. W 1871 r. dobra nabywa hrabia Potocki. Około 1889 r. istniało we wsi 65 domów i 451 mieszkańców. W 1892 r. dobra przeszły na Różę Marię Potocką, żonę Macieja Radziwiłła. W 1895 r. w Ruszczy było 64 domy drewniane i 471 mieszkańców (232 mężczyzn i 239 kobiet). W 1909 r. z dóbr Ruszcza Dolna wydzielono i urządzono dobra Rybitwy. W styczniu 1915 r. Aleksander Gerlicz kupił dobra Ruszcza od poprzednich właścicieli, by we wrześniu tego roku sprzedać je Stanisławowi Knothe. W 1918 r. Knothe kupił folwark Rybitwy.

W 1934 r. dobra Ruszcza wraz z folwarkiem Rybitwy otrzymała Irena Maria Knothe, córka Stanisława. Ruszcza liczyła wówczas 516 mieszkańców, w tym 257 mężczyzn i 259 kobiet. W skład gromady wchodziły: Ruszcza, gajówka, Przychody, folwark Rybitwy, folwark Kępa Górecka (Maśnik).

W 1944 r. w czasie ofensywy Armii Czerwonej ludność Ruszczy została wysiedlona, a we dworze ulokowano szpital polowy. Po 6 września 1944 r. dekretem PKWN dobra te zostały zabrane na Skarb Państwa i przeznaczone na reformę rolną. Ziemię rozparcelowano pomiędzy chłopów.

Rybitwy

Najstarsze wzmianki źródłowe o wsi pochodzą z 1325 r., a być może jeszcze z 1191 r. (Kodeks Dyplomatyczny Małopolski). Kolejne pochodzą z 1404 r. i z połowy XV w. Wtedy to wieś stanowiła własność Jana Jugoszewskiego herbu Hadbank, z której płacono dziesięcinę konopną i snopową biskupowi krakowskiemu. Następnie wieś wchodziła w skład dóbr Ruszcza, których część stanowiła własność Bartłomieja i Stanisława Rusieckich.

W 1578 r. w Rybitwach było 5 osadników, 2 zagrodników, 2 komorników i 1 ubogi. W końcu XVIII w. wieś należała do Jana Zielińskiego. W 1756 r. właścicielem był Mikołaj Rudecki, później należała do rodziny Straszewskich. Na przełomie XVIII/XIX w. znalazła się w rękach Stanisława Dębickiego. W 1806 r. wieś dołączono do dóbr Ruszcza. W 1810 r. właścicielami dóbr stali się Rupniewscy (do 1871 r.). Kolejny właściciel to Adam Potocki. W 1827 r. w Rybitwach było 27 drewnianych domów, 129 mieszkańców, zaś w 1889 r. 36 drewnianych domów i 203 mieszkańców.

W 1895 r. w Rybitwach mieszkało 230 osób, było 30 domów drewnianych i 196 mórg ziemi należącej do włościan, 488 mórg ziemi należało do dworu.

W 1934 r. Rybitwy liczyły 281 mieszkańców, w tym 132 mężczyzn i 149 kobiet. W skład sołectwa wchodziły: wieś Rybitwy, kolonia Rybitwy i osiedle Brzyzie. Istniejący folwark Rybitwy należał do sołectwa Ruszcza. W 1944r. ludność Rybitw zastała wysiedlona. W 1946 r. dobra Rybitwy rozparcelowano pomiędzy chłopów.

Tursko Małe

W latach 1867-1954 wieś znajdowała się w granicach administracyjnych gminy Tursko (dzieliła się wówczas na: wioskę, osadę szkatułową i folwark), a w granicach obecnej gminy Połaniec dopiero od 1 stycznia 1973 r. po reaktywacji gmin w miejsce gromad.

Wieś Tursko była widownią jednej z ważniejszych walk z Tatarami, w 1241 r., po zajęciu i zniszczeniu Sandomierza dnia 13 lutego, zwrócili się Tatarzy ku południowi, z zamiarem zajęcia grodu w Połańcu. W tym celu rozłożyli się obozem pod Turskiem. Hufiec małopolski, pod wodzą Włodzimierza wojewody krakowskiego, napadł niespodzianie na obóz tatarski i sprawił wielki zamęt. Korzystając z tego liczni jeńcy porozbiegali się, szukając schronienia w przyległych lasach puszczy strzegomskiej. Tatarzy widząc szczupłe siły atakujących, nabrali otuchy i utrzymali się na swoich stanowiskach, dzięki niekarność rycerstwa polskiego, którego część zajęła się zabieraniem łąpów z taboru tatarskiego. Mężną śmiercią zginął między innymi Michał Przedwojowicz. Opowiadanie Długosza o bitwie pod Turskiem opiera się w części na relacji katalogu biskupów krakowskich, w części na nieznanych źródłach. Tu mamy dylemat historyczny, kiedy dokładnie dokonał się podział na Tursko większe i mniejsze. Bowiem król Kazimierz pozwala Bokszy (Boxae) z Janowic i bratu Janowi przenieść wieś Tursko Małe na prawo niemieckie. „Bogssa” ten był świadkiem sprzedaży części wsi Zdanowa w 1362 r. Tenże Boksza podpisał się na akcie z 1371 r. i z 1381 r. Ponadto w *Spisie Beneficjów...* w tomie II Tursko mniejsze wchodzi w skład ówczesnej parafii Połaniec jako samodzielna wioska. A obie wsie (tj. odpowiednio Tursko: minor i major, czyli mniejsze i większe) są starożytnymi osadami, położonymi przy starym trakcie handlowym i brodzie przez Wisłę, pomiędzy dwoma grodziskami pogranicznymi (w Osieku i Połańcu).

Wieś wymieniana w Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich w dwóch tomach, pod koniec XIX w. i na początku XX w.

Tursko Małe w 1867 r. wchodziło w skład gminy Tursko, z urzędem gminy w Strużkach. Gmina miała 8 781 mórg rozległości ogółem (w tym 5 083 mórg włościańskich) i 4 613 mieszkańców. W 1895 r. ówczesna parafia Połaniec należała do ówczesnego dekanatu sandomierskiego.

Winnica

Początki osadnictwa na terenie dzisiejszej Winnicy sięgają około 4 tysiąclecia p.n.e. (kultura pucharów lejkowych). Najstarsze ślady osadnictwa udokumentowane badaniami archeologicznymi datuje się na okres kultury łużyckiej (1300-400 p.n.e.).

W połowie XI w. u ujścia rzeki Czarnej do Wisły powstał na prawym brzegu Czarnej gród (początki miejscowości Połaniec). Gród miał kształt wydłużonego owalu o wymiarach 105x70 m przy wysokości ziemnego wału 10 m. Zabudowę wnętrza grodu tworzyły pomieszczenia o charakterze gospodarczym i produkcyjnym usytuowane w pobliżu wału oraz ciągnące się rzędami poprzez majdan zabudowania mieszkalne. W części centralnej znajdował się „zamek” kasztelana - budowla naziemna, drewniana o solidnej konstrukcji. U podnóża wału i jego pobliżu usytuowane były magazyny oraz pracownie rzemieślnicze z paleniskami. Gród został dwukrotnie spalony, drugie spalenie (XIII w) było jednocześnie końcem jego funkcjonowania. Stanowisko archeologiczne zostało poważnie zniszczone podczas budowy wałów przeciwpowodziowych w dwudziestolecie międzywojennym.

Bogaty materiał zabytkowy uzyskany podczas wykopalisk archeologicznych pozwala sądzić, że tutaj właśnie znajdował się wzmiankowany w źródłach pisanych pierwszy kasztelański gród połaniecki.

Równocześnie rozwija się osada na tzw. Winnej Górze. Materiał archeologiczny datowany jest na X -XI w. oraz na XII-XIII w. Na Winnej Górze stał również pierwszy połaniecki kościół pod wezwaniem św. Katarzyny, wspomina o nim Jan Długosz w Kronikach w 1191 r. Kościół został rozebrany w 1786 r, obecnie na jego miejscu stoi krzyż i pamiątkowy obelisk.

W 1350 r. wielka powódź niszczy niżej położone zabudowania, miejscowość Połaniec zostaje przeniesiona na swoją obecną lokalizację. Datę tę można prawdopodobnie przyjąć jako początek funkcjonowania wsi Winnica jako osobnej osady.

W 1657 r. Stefan Czarniecki w pogoni za cofającym się Jerzym II Rakoczym stacjonował na miejscu dawnego dworu kasztelańskiego, wydał wówczas uniwersał do ludności przemyskiej.

Od 5 do 19 maja 1794 r. korzystając z dogodnych warunków naturalnych sprzyjających możliwości fortyfikacji na terenie dzisiejszej wsi Winnica stacjonował Tadeusz Kościuszko. W 1795 r., po III rozbiórce Polski, Winnica trafiła do zaboru austriackiego, a od 1815 r. do rosyjskiego.

W 1997 r. Winnica została częściowo zalana przez powódź tysiąclecia. Kolejna powódź nawiedziła ją w 2010 r.

We wsi znajdowała się samochodowa przeprawa promowa na Wiśle łącząca gminę Połaniec z gminą Borowa.

Wymysłów

Wieś wchodziła w skład dóbr Tursko Wielkie, które w XIX w. należały kolejno do St. Plewczyńskiego, braci Glezmerów, Artura hrabiego Potockiego, Róży Potockiej księżnej Radziwiłłowej, Krzysztofa księcia Radziwiłła. W 1867 r. z dóbr tych wydzielono 3357 mórg i 239 przętów ziemi, której część przeszła w ręce włościan wsi Wymysłów.

W latach 80-tych XIX w. wieś Wymysłów, położona w gminie Tursko i parafii Połaniec, liczyła 9 domów, 78 mieszkańców i 111 mórg ziemi. Około 1895 r. w posiadaniu wsi było 57 dziesięcin (94 morgi) ziemi. Wieś miała 11 drewnianych domów i 81 mieszkańców (38 mężczyzn i 43 kobiety).

W okresie międzywojennym pod względem administracyjnym należała do gminy Tursko. Po wojnie na terenie wsi Wymysłów i sąsiedniej wsi Rudniki odkryto złoża siarki, obecnie nieeksploatowane.

Zawada

Wieś wymieniana już w XV w. Właścicielem wsi był Jan Rytwiański. W 1578 r. była własnością kasztelana radomskiego. W 1827 r. w Zawadzie było 14 domów i 90 mieszkańców. Wieś wchodziła w skład dóbr Tursko Wielkie. Dobra te kupił w 1840 r. Stanisław Lewczyński. W 1846 r. połowa dóbr przechodzi na własność Piotra i Władysława Glezmerów. W 1875 r. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie z Radomia wystawia je na licytację. Kupuje je wówczas Artur hrabia Potocki. Po jego śmierci w 1892 r. dobra otrzymuje jego córka Róża, żona Macieja Radziwiłła. W latach 80-tych XIX w. było 17 domów drewnianych i 125 mieszkańców, 20 mórg ziemi należało do włościan. Istniał skład soli. Około 1895 r. było 19 drewnianych domów i 2 murowane, mieszkało 144 mieszkańców. 30 października 1923 r. z dóbr Tursko Wielkie wyłączono osadę Zawada. W 1973 r. na terenie sołectwa rozpoczęto budowę Elektrowni „Połaniec”. Wieś praktycznie zniknęła z mapy.

Zdzieci Stare i Zdzieci Nowe

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 2 poł. XV w. (znajduje się w Księdze Beneficjów Długosza). Występuje pod nazwą Zdyecz. Była wsią królewską. Wchodziła w skład parafii Połaniec.

W 1583 r. wieś Zdzieci Stare liczyła 21 poddanych. Zobowiązana była do wykonywania prac na folwarku połanieckim. Wraz ze wsią Brzozowa dostarczała wybrańca na wyprawę wojenną oraz służyła podczas przejazdu króla.

W 1827 r. wieś miała 18 domów drewnianych i 115 mieszkańców. Wchodziła wraz z folwarkiem Zdzieci w skład dóbr Osiek i Malkowice, należących do Rządu Królestwa Polskiego. W 1835 r. folwark i wieś Zdzieci przechodzą wraz z całością dóbr Osiek w postaci darowizny cara Mikołaja I w ręce

generała Bazylego Pogodina. W 1864 r. prawem spadku po ojcu, dobra przechodzą w ręce Aleksandry z Pogodinów Pietrowej. W 1884 r. w spadku po matce wieś i folwark Zdzieci wraz z całością dóbr Osiek dostaje się w ręce Wasyla Aleksandrowicza Pietrowa.

W 1895 r. wieś i folwark posiadały 31 drewnianych domów oraz 237 mieszkańców, 549 mórg ziemi dworskiej i 109 mórg należących do włościan. W 1919 r. dobra Osiek a wraz z nimi wieś i folwark Zdzieci przejmuje Państwo Polskie. W 1928 r. z dóbr folwarku Zdzieci odłączono obszar 9 ha 8773 m² rozparcelowany między 35 kolonistów tworząc nową jednostkę osadniczą pod nazwą Kolonia Zdzieci. W 1934 r. wieś liczyła 397 mieszkańców, w tym 186 mężczyzn i 211 kobiet. Dzielona się na dwie jednostki osadnicze: wieś Zdzieci i kolonia Zdzieci. W 1944 r. gromada Kolonia Zdzieci została wysiedlona z uwagi na położenie w strefie przyfrontowej.

Zrębin

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z połowy XV w. Jej właścicielem był Jan Rytwiański, wojewoda krakowski. Było tu 7 łąnów, z których odprowadzano biskupowi krakowskiemu dziesięcinę snopową i konopną. Wieś nosiła wówczas nazwę „Zdrzabin”. Nazwa ta jest nazwą dzierżawczą od nazwy osobowej „Zręba”.

W 1579 r. kasztelan biecki płacił od „Srabyna” (tak wówczas pisano) podatek od 8 osadników, 3 łąnów, 1 zagrodnika, 2 komorników i 1 ubogiego. Przed 1621 r. wieś była własnością Jana Tęczyńskiego, wojewody krakowskiego, który nadał ją wraz z Sieragami klasztorowi kamedułów w Rytwianach. We władaniu klasztoru pozostaje do 1826 r., tj. do momentu sekularyzacji zakonu. Wtedy to dobra Sieragi przechodzą na skarb Królestwa Polskiego. Część tych dóbr kupuje Adam Potocki. W 1871 r. dobra otrzymuje Artur hrabia Potocki. W 1892 r. przechodzą w ręce Róży z Potockich z Radziwiłłowej. Pod koniec XIX w. wieś miała 491 mórg ziemi, 52 drewniane domy, 303 mieszkańców (154 mężczyzn i 149 kobiet).

W 1932 r. dobra otrzymuje w spadku po matce Róży, Maciej Mikołaj Maria książę Radziwiłł. Zrębin dzielił się wtedy na: wieś Zrębin, osada pokarczemna Zrębin, osada młyńska Połaniec - Zrębin oraz folwark Sieragi. W 1934 r. gromada Zrębin liczyła 397 mieszkańców (186 mężczyzn i 211 kobiet). Przez jej teren przechodziła kolej żelazna - wąskotorowa (Bogoria – Rataje). W Sieragach znajdowała się stacja kolejki (kolejka ta została rozebrana pod koniec lat 80-tych XX w.). We wsi była dwuklasowa szkoła powszechna. We wrześniu 1944r. dobra Sieragi zostały przejęte na Skarb Państwa.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy Połaniec składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA POŁANIEC

Rynek w Połańcu lokowany był pierwotnie nad Wisłą, w okolicy Winnej Góry. Około 1350 r. w skutek zatoru lodowego na Wiśle miasto zostało zniszczone. Po wielkiej powodzi, która zdewastowała niżej położoną część miasta, król Kazimierz Wielki przeniósł w 1350 r. Połaniec na nowe miejsce, w rejon, gdzie obecnie znajduje się Rynek.

W koncepcji średniowiecznego projektu Rynek połaniecki powstał z rozszerzenia szlaku, gdzie nieopodal na rzece Czarnej pobierano myto mostowe. Na Rynku koncentrować się miał handel i nad którym roztoczyć miano kontrolę fiskalną zapewniającą skarbowi królewskiemu wysokie dochody. Rynek znajduje się w lekkim zagłębieniu, obniżonym w stosunku do najbliższego południowego, wschodniego i zachodniego otoczenia o ok. 1-1,5 m.

Kształt rynku, układ komunikacyjny ulic, usytuowanie kościoła świadczy o średniowiecznej genezie osady. Charakterystyczny dla tego okresu porządek przestrzenny funkcjonował przypuszczalnie do poł. XVII w. Pierwszy imienny wykaz mieszkańców Rynku pochodzi z 1774 r. Z centralnego punktu Połańca, jakim był rynek rozchodziły się wówczas ulice: Kościelna (ob. 11 Listopada), św. Katarzyny (ob. Mielecka), droga do Oleśnicy (ob. Zrębińska), Krakowska, Ruszczka (ob. Ruszczańska), Kirkucka (ob. Partyzantów).

W tamtym czasie zabudowa Rynku była niemal w całości drewniana. Na rynku ustawiono szopę na umieszczenie sprzętu przeciwpożarowego z sikawkami włącznie. Zbudowano również studnię murowaną z żelazną pompą, ruga studnię zlokalizowano przy ul. Krakowskiej dla zabezpieczenia miasta w razie pożaru.

W domach przyrynkowych, w większości należących do Żydów, mieściły się sklepy różnych branż, jak również piekarnie i szynki. Rynek miał kształt prostokąta, z którego promieniście rozchodziły się ulice, a sam plac powstał z poszerzenia traktu handlowego z Sandomierza do Krakowa. W centrum Rynku stał drewniany ratusz, a następnie dom zajezdny, gdzie zatrzymywali się kupcy (spłonął w 1861 r.). Nieopodal domu zajezdnego znajdowały się kramy i jatki rzeźnicze.

Rynek, jak i ulice Połańca w XIX w. nie były brukowane. Od 1838 r. wzdłuż zachodniej pierzei Rynku płynął rynsztok, kanał miejski (zlikwidowany w 1960 r.). Był to rów ściekowy wykorzystujący naturalny spadek terenu, który biegł z pd.-zach. na pn.-wsch. wzdłuż ul. Krakowskiej, następnie pn.zach. pierzeją rynkową a dalej wzdłuż zach. pierzei ul. Kościelnej (ob. 11 Listopada) i uchodził do rzeki Czarnej.

Rynek do czasu wielkiego pożaru w 1861 r. był luźnie zabudowany przeważnie drewnianymi domostwami. Pozostawione między nimi przejazdy zwane zagatami umożliwiały komunikację z właścicielami posesji, których place nie stykały się z rynkiem. Po pożarze ówczesne władze (Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych) zabroniły stawiania wokół rynku domów drewnianych. Wszystkie pierzeje miały mieć budynki murowane, a dojazdy do wszystkich posesji miały znajdować się z tyłu budynku. Pozostałością tej koncepcji jest do dziś istniejąca ulica Tylna.

W 1931 roku wybudowano w centrum Rynku budynek Ochotniczej Straży Pożarnej. Wówczas rozebrano kramy i stragany, a pozostawiono jatki rzeźnicze. Te ostatnie zniknęły dopiero w 1965 r. W tym czasie zmienił się też układ dróg i ostatecznie powstała Trasa Nadwiślańska.

W latach 1954-55 przeprowadzono elektryfikację miasteczka. Zbudowano wodociąg i linie wodociągową.

Obecny Rynek to prostokątny plac o wymiarach 82,5 x 181 m. Nosi on nazwę Placu Uniwersału Połanieckiego.

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Połaniec. Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Marcina Biskupa. Usytuowany jest w północnej części miasta, przy skrzyżowaniu ul. Staszowskiej, 11 Listopada i Wyszyńskiego, na lokalnym wyniesieniu nad rzeką Czarną.

Pierwszy kościół w Połańcu pw. Św. Katarzyny został wzniesiony nad Wisłą ok. 1000 r. z fundacji Bolesława Chrobrego. Ok. 1350 r. Kazimierz Wielki przeniósł miasto i kościół na obecne miejsce. W 1567 r. nastąpił pożar miasta i kościoła. W latach 1567-72 za Zygmunta Augusta wybudowano nowy modrzewiowy pw. św. Marcina. Na pocz. XVIII w. St. Szemek (chorąży sandomierski) wybudowano murowaną kaplicę MB Różańcowej przy kościele. W 1852 r. nastąpiła gruntowna restauracja kościoła. W 1889 r. nastąpił pożar pn. części miasta, zniszczeniu uległ kościół, plebania, biblioteka kościelna. Budowę obecnego kościoła rozpoczęto w 1890 r. za ks. Leona Kowalskiego, a dokończono za ks. Feliksa Braziewicza. W 1893 r. nastąpiło poświęcenie kamienia węgielnego przez biskupa sandomierskiego Antoniego Stokiewicza. Projekt kościoła wykonał Napoleon Statowski, budowniczy z Rytwian. Techniczny nadzór nad budową sprawował Wieczorkowski, budowniczy z powiatu sandomierskiego. Murarską pracą kierował Michał Głowacki z Oleśnicy. Kościół został uroczyście poświęcony 29 lipca 1900 r. przez bpa A. Sotkiewicza. W latach 1937-1939 ks. Stanisław Rembowski wymienił pokrycie dachowe z dachówki na blachę. Świątynia została poddana konserwacji po 2000 r.: odnowienie polichromii (2000 r.), remont dachu i wieży kościelnej (2002-2005), renowacja ołtarzy (2008-2010) oraz wymiana posadzki z montażem ogrzewania podłogowego (2012-2016).

Kościół murowany z cegły, od wewnątrz tynkowany. Podmurówka kamienna, ciosowa. Trójnawowy z transeptem. Korpus trójprzęsłowy, nawa główna dwukrotnie szersza od bocznych. Prezbiterium nieco węższe od nawy głównej, półkoliście zamknięte. Przy prezbiterium od strony południowej zakrystia, poprzedzona przedsionkiem. Od frontu, w szerokości nawy głównej prostokątna podstawa wieży z przylegającymi klatkami schodowymi. Sklepienia kolebkowo-krzyżowe na gurtach.

Więźba dachowa drewniana, wieszarowa. Dach kryty blachą ocynkowaną. Okna metalowe z wielopolowym podziałem. Drzwi drewniane, płycinowe, boczne w kamiennych węgrach. Wyposażenie kościoła jest neoklasycystyczne, ołtarze oraz prospekt organowy pochodzą z pocz. XX w., drewniana ambona.

Do północnej ściany nawy bocznej kościoła przylega **kaplica Matki Bożej Różańcowej**. Wzniesiona na początku XVIII w. przez St. Szemka, chorążego sandomierskiego. Murowana z cegły na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowana i opilastrowana w narożach. Założona na planie ośmioboku, jednoprzestrzenna. Nakryta ośmiodzielną kopułą z latarnią. Kopuła wraz z latarnią pokryta blachą ocynkowaną. Stolarka okienna metalowa, wielopolowa. Wnętrze dostępne z nawy bocznej kościoła.

Wokół kościoła znajduje się dawny **cmentarz przykościelny**, z XV w., otoczony murowanym ogrodzeniem. Nagrobki niezachowane.

Fot. 1. Polaniec. Kościół pw. Św. Marcina Biskupa (fot. autor opracowania).

CMENTARZE

Polaniec. Cmentarz parafialny, rzymskokatolicki „Stary”. Zlokalizowany jest w pn. części miasta, przy ul. Osieckiej. Założony przed 1837 r. Założony na planie nieregularnym, o rzędownym układzie grobów, podzielony na sektory z alejkami. Główna aleja przebiega przez środek cmentarza, od bramy wejściowej, w kierunku pn.-pd. Prowadzi ona do murowanej, neogotyckiej kaplicy cmentarnej z 1910 r. Powierzchnia cmentarza wynosi ok. 1 ha. Otoczony jest murowanym, niskim ogrodzeniem krytym daszkiem pulpitowym. Główne wejście znajduje się od strony pd.

Na cmentarzu znajduje się wiele kamiennych nagrobków. Najstarszymi są nagrobki rodzin Piecków (1846 r.), Twardzikowskich (1837 r.) i Wójcikowskich (1858 r.). Na terenie nekropolii pochowani są księża, m.in. ks. Julian Jarzyna, ks. Zygmunt Wieczorek. Warto również wyróżnić grobowiec rodziny Knothe, ostatnich właścicieli Ruszczy. W części wsch. cmentarza znajduje się mogiła żołnierzy poległych i zamordowanych we wrześniu 1939 r. Mogiła ziemna, obmurowanie lastrykowe. Obok znajdują się groby mieszkańców Połańca rozstrzelanych przez Niemców w czasie okupacji. W zach. części cmentarza znajduje się zbiorowy grobowiec żołnierzy poległych w I wojnie światowej. Obmurowanie lastrykowe, otoczona metalowym ogrodzeniem. Najstarsza część cmentarza (wschodnia) została wpisana do rejestru zabytków.

Polaniec. Cmentarz parafialny, rzymskokatolicki „Nowy”. Zlokalizowany jest w pd. części miasta, między ul. Ruszczańską, S. Czarnieckiego i H. Kołłątaja. Założony w 1948 r. przez ks. Stanisława Zbroję. Pierwotnie cmentarz znajdował się poza miejscowością, współcześnie po szybkim rozwoju Połańca znajduje się w jego obrębie i rozrasta się w kierunku Rybitw. Znajduje się on ok. 1 km od kościoła pw. Matki Bożej Wspomożenie Wiernych.

Cmentarz założony na planie nieregularnym, zbliżonym do prostokąta, o rzędomym układzie grobów, podzielony na sektory z alejkami. Powierzchnia cmentarza wynosi ok. 2,3 ha. Otoczony ogrodzeniem murowanym złożonym ze słupów krytych daszkami namiotowymi, połączonych z sobą metalowym płotkiem od ul. Ruszczańskiej i ceglanym od strony ul. S. Czarnieckiego i Kołałtaja. Na cmentarzu znajduje się kaplica cmentarna wzniesiona w latach 1990-1991.

Połaniec. Cmentarz żydowski. Usytuowany przy obecnej ul. Partyzantów (między posesją nr 15 a 17), dawniej ul. Kirkucką, w pn.-wsch. części miejscowości, od pn. przylega do rzeki Czarna.

Założony w XVIII w., istniał do II wojny światowej. Pierwotnie zajmował powierzchnię ok. 1 ha, obecnie jego granice są zatarte. Ostatni pogrzeb odbył się w 1940 r. (wedle innych źródeł w 1945 r.). W październiku 1942 r. w zbiorowej mogile na terenie cmentarza pochowano ofiary selekcji towarzyszącej likwidacji getta w Połańcu. W tej samej mogile pochowano Żydów zabitych podczas marszu z Połańca do getta w Staszowie. W okresie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej cmentarz został zdewastowany i zniszczony. Obecnie teren cmentarza porośnięty roślinnością, brak nagrobków.

Połaniec. Cmentarz rzymskokatolicki przykościelny. Zlokalizowany wokół kościoła parafialnego pw. Św. Marcina Biskupa, usytuowanego pośrodku, datowany na XV w. Rozplanowanie cmentarza nieregularne. Otoczony murowanym ogrodzeniem. Przy ogrodzeniu szpalery lipowoklonowe. Główna brama wejściowa usytuowana od wschodu. Nagrobki niezachowane. Podczas budowy nowego kościoła w 1890 r. wykopano znaczną ilość kości ludzkich. Szczątki zostały pochowane we wspólnej mogile przy kościele.

Ruszcza. Cmentarz parafialny, rzymskokatolicki. Zlokalizowany w zach. części miejscowości, nieco w oddaleniu od zabudowań, przy drodze Połaniec-Łubnice, po jej pd. stronie. Założony w latach 80-tych XX w. Założony na planie prostokąta, o rzędomym układzie grobów, podzielony na sektory z główną aleją biegnącą pośrodku. Powierzchnia cmentarza wynosi ok. 0,3 ha. Otoczony ogrodzeniem murowanym.

Winnica. Cmentarz żydowski. Usytuowany był po zachodniej stronie wsi (ob. Dalekie przedmieście Połańca), na skraju wysokiej skarpy opodal Wisły, poza terenem zabudowanym. Pochodzi z XVIII w. Nagrobki niezachowane. Obecnie na jego obszarze znajduje się teren rolniczy.

Ponadto na terenie gminy istniały jeszcze inne nekropolie, m.in.:

- niewielki cmentarz ewangelicki w Luszyca. Źródła historyczne mówią, że jest to cmentarz kolonistów niemieckich, mieszkających w tej miejscowości do 1944 r.

- niezachowany cmentarz choleryczny w Połańcu, który znajdował się przy obecnej ul. Jędrusiów, na terenie porośłym dziś lasem. Ostatnia epidemia cholery w Połańcu miała miejsce w latach 40-tych XIX w. - cmentarz (nieistniejący) na Winnej Górze, na wysokim brzegu Wisły. Poznany dzięki badaniom archeologicznym. prowadzonym w latach 80-tych XX w. przez archeologów z Uniwersytetu Warszawskiego. Odkryto tu ślady ponad 60 grobów, dość skromnie wyposażonych. W jednym z grobów natrafiono na srebrną monetę Albrechta Pruskiego z 1537 r. Wiek cmentarza określono na XV - XVI w.

- „Cmentarz Kosynierów” znajdujący się przy ul. Kubika w Połańcu. Według podań mają tu spoczywać żołnierze zmarli z ran odniesionych w bitwie pod Raławicami oraz podczas potyczek Polaków z Rosjanami podczas Insurekcji Kościuszkowskiej. Największa z nich miała miejsce 13 maja 1794 r., kiedy to Rosjanie podjęli ostatnią próbę zdobycia obozu Kościuszki.

ZAŁOŻENIA REZYDENCJONALNE ORAZ ZABYTKOWA ZIELEŃ

Ruszcza. Zespół parkowo-dworski. Usytuowany jest w pd.-wsch. części wsi, przy głównej drodze, nad lokalnym ciekim wodnym od którego oddzielony jest dwoma stawami parkowymi. W XV w. Ruszcza stanowiła własność Jana Biechowskiego herbu Powąła. Majątek w Ruszczy zakupiła rodzina Knothe, najprawdopodobniej d Radziwiłłów, którzy jako ostatni władali „kluczem Łubnickim” i parcelowali majątek w okresie międzywojennym. Ostatni właściciel Stanisław Knothe przebywał w Ruszczy do wyzwolenia Polski w 1945 r. W czasie ofensywy armii radzieckiej w dworze mieścił się szpital polowy. W latach 1945-49 majątek przeszedł na własność Państwowych nieruchomości Ziemskich. Od 1949 r. urządzono w tym miejscu PGR, przekształcony następnie w Państwowe Gospodarstwo Ogrodnicze. Od 2017 r. właścicielem zespołu jest Gmina Połaniec.

Założenie zostało podzielone na dwie wyraźne części. Południową część zajmuje budynek dworu otoczony parkiem. W części północnej znajduje się folwark. W jego skład wchodzi murowane budynki dawnych obór oraz spichlerz. Otoczony był pierwotnie murem ceglany, którego fragment zachował się jedynie w części pn. – zach., obecnie w dużej części ogrodzenie murowane z cegły klinkierowej.

Budynek **dworu** murowany jest z cegły, obustronnie tynkowany, na planie prostokąta, częściowo podpiwniczony, parterowy. Pochodzi z 1 poł. XIX w. Elewacja frontowa (zach.) z gankiem na osi, jedenastoosiowa. Na osiach bocznych, ganek trójosiowy, rozczłonkowany trzema arkadami o półkolistym łuku spływającym na dwie toskańskie międzyarkadowe kolumny i pilastry przyścienne. W szczycie okulus. Elewacja tylna (wschodnia) dziewięćosiowa, na czwartej osi od pn. drzwi i prosty taras ziemny. Przy pn. ścianie szczytowej dobudówka – wiatrołap. Piwnice sklepione kolebkowo. Stropy drewniane, belkowe. Więźba dachowa drewniana, krokwiowo-stolcowa. Stolarka okienna i drzwiowa drewniana. Okna prostokątne dwuskrzydłowe, sześciopolowe, w profilowanych opaskach. Dach wysoki, dwuspadowy kryty blachą. Obecnie stan techniczny obiektu jest zły.

Dwór otoczony jest zabytkowym **parkiem** z XVIII w. W części pd. parku położone są dwa wydłużone stawy przecięte groblą i obsadzone starodrzewem. Druga kępa starodrzewu skupia się wzdłuż jego pn. granicy, oddzielając go od części gospodarczej założenia. Z pd.-zach. narożnika wybiega krótka aleja utworzona z dębów i kasztanowców. Podobna aleja prowadzi wzdłuż wsch. granicy założenia dworsko-parkowego. W drzewostanie przeważają dęby, a wśród nich dąb „Kościuszko”, kasztanowce, graby, wierzby i świerki.

W najbliższym czasie planowane są prace rewitalizacyjne na terenie zespołu. Samorząd uzyskał dofinansowanie w wysokości 98 % kosztów.

Fot. 2. Ruszcza. Dwór w zespole parkowo-dworskim (fot. autor opracowania).

BUDOWNICTWO DREWNIANE

Na terenie gminy Połaniec budownictwo drewniane stanowi obecnie niewielki procent zabudowy. Od wielu już lat następuje szybka i chaotyczna wymiana dawnej zabudowy na nową. Z pokaźnego jeszcze do niedawna zasobu budownictwa ludowego dzisiaj pozostały jedynie jego relikty, a i te w znacznym stopniu przekształcone przebudowami. Obiekty drewniane, które zachowały się do chwili obecnej, poddawane licznym remontom, w znacznym stopniu zatraciły swoje pierwotne cechy, począwszy od konstrukcji i pokrycia dachu, poprzez stolarkę okienną i drzwiową, na rozplanowaniu pomieszczeń kończąc.

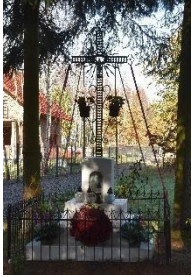

Najstarsze zachowane domy drewniane wzniesione zostały z belek w konstrukcji zrębowej lub sumikowo-łątkowej, na zewnątrz bielone lub szalowane deskami łączonymi na nakładkę, dachy dwuspadowe o konstrukcji krokwiowo-belkowej. Pochodzą przeważnie z końca XIX w. i początku XX w.

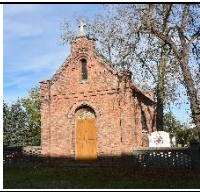

KAPLICZKI, KRZYŻE I FIGURY PRZYDROŻNE

Na terenie gminy Połaniec zachowała się stosunkowo duża ilość zabytkowych kapliczek, które prezentują różnorodne formy i style oraz różny poziom artystyczny.

Tabela 2. Kapliczki z terenu Gminy Połaniec.

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Obiekt	Czas powstania	Fotografia
1.	Brzozowa	przy skrzyżowaniu dróg, na zach. od posesji nr 21,	Krzyż metalowy na postumencie		

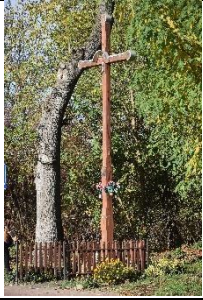

		dz. nr 323/2			
2.	Brzozowa	naprzeciw posesji nr 14, dz. nr 308	Kapliczka szafkowa	1948 r.	
3.	Kraśnik	obok posesji nr 7A, dz. nr 3128/4	Krzyż drewniany	1933 r.	
4.	Łęg	obok posesji nr 1, dz. nr 5-134	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.	
5.	Łęg	obok świetlicy wiejskiej, dz. nr 5-176	Kapliczka szafkowa	przed 1900 r.	
6.	Maśnik	przy wjeździe do wsi, dz. nr 268	Krzyż metalowy na postumencie	1937 r.	

7.	Maśnik	obok posesji nr 26, dz. nr 82	Krzyż drewniany	1948 r.	
8.	Okragła	obok posesji nr 14, dz. nr 320/1	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.	
9.	Okragła	na końcu wsi, dz. nr 273/1	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.	
10.	Połaniec	ul. Staszowska, obok kościółka pw. Św. Marcina Biskupa, dz. nr 1-4672	Kaplica przedpogrzebowa	XIX/XX w.	
11.	Połaniec	ul. Osiecka, na cmentarzu rzymskokatolickim „starym”, dz. nr 1-4747	Kaplica cmentarna	1910 r.	
12.	Połaniec	ul. Staszowska, naprzeciw nr 36, dz. nr 1-4601	Krzyż drewniany	1935 r.	

13.	Połaniec	skrzyżowanie ul. Staszowskiej i Sportowej, dz. nr 1-4142	Kapliczka szafkowa	ok. 1935 r.	
14.	Połaniec	ul. Osiecka, przy wejściu na cmentarz rzymskokatolicki "stary", dz. nr 1-4747	Kapliczka	1906 r., przebud. 2018 r.	
15.	Połaniec	ul. Krakowska Duża, obok posesji nr 42, dz. nr 1-6627	Krzyż drewniany	XIX w.	
16.	Połaniec	ul. Osiecka, obok posesji nr 26, dz. nr 1-4414	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.	
17.	Połaniec	ul. Kościuszki, obok posesji nr 33, dz. nr 1-6409	Krzyż kamienny na postumencie	1910 r.	
18.	Połaniec	skrzyżowanie ul. Żapniowska i J. Kilińskiego, dz. nr 1-6130/1	Krzyż metalowy na postumencie	1907 r.	

19.	Połaniec	skrzyżowanie ul. Żapniowska i Widokowa, dz. nr 1-6416	Krzyż drewniany		
20.	Połaniec	ul. Żapniowska, obok posesji nr 62, dz. nr 1-3265	Krzyż metalowy na postumencie		
21.	Połaniec	ul. Żapniowska, obok posesji nr 25, dz. nr 1-3233/7	Figura ŚW. Jana Nepomucena	1738 r.	
22.	Rudniki	naprzeciw posesji nr 46, dz. nr 916	Kapliczka szafkowa		
23.	Rudniki	naprzeciw posesji nr 20, dz. nr 613/3	Kapliczka szafkowa		
24.	Rudniki	na posesji nr 4, dz. nr 896	Krzyż metalowy	1948 r.	

25.	Ruszcza	ul. Knothego, obok nr 16, dz. nr 849	Krzyż metalowy na postumencie	1951 r.	
26.	Ruszcza	ul. Knothego, naprzeciw posesji nr 31, dz. nr 232/7	Figura Matki Boskiej	1933 r.	
27.	Ruszcza	ul. Kościelna, obok posesji nr 1, dz. nr 839/1	Figura Matki Boskiej na postumencie		
28.	Ruszcza	ul. Połaniecka, obok posesji nr 6, dz. nr 747/4	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.	
29.	Ruszcza	ul. Krakowska, obok posesji nr 59, dz. nr 29/12	Kapliczka		
30.	Rybitwy	obok posesji nr 49, dz. nr 496	Krzyż metalowy na postumencie	1961 r.	

31.	Tursko Małe	obok posesji nr 36, dz. nr 10-157/8	Krzyż drewniany	przed II wojną światową	
32.	Tursko Małe	obok posesji nr 16, dz. nr 10-224/3	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.	
33.	Tursko Małe	dz. nr 10-421	Kapliczka szafkowa	1. 70. XX w.	
34.	Tursko Małe	dz. nr 10-429/6	Krzyż metalowy na postumencie	1952 r.	
35.	Zdzieci Stare	naprzeciw posesji nr 4, dz. nr 477	Krzyż metalowy na postumencie	1945 r.	

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Miejsca pamięci narodowej to zgodnie z art. 2 projektu Ustawy o miejscach pamięci narodowej przygotowanej przez grupę posłów w grudniu 2007 r. „grób lub cmentarz wojenny, nieruchomość lub obiekt budowlany albo jego pozostałości, upamiętniające postaci lub wydarzenia znaczące dla Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności pomnik, krzyż przydrożny, kapliczka, kopiec, a także inny obiekt lub przedmiot związany z wydarzeniami lub postaciami znaczącymi dla dziedzictwa Narodu

i Państwa Polskiego, a w szczególności tablica pamiątkowa”. Do miejsc pamięci narodowej gminy Połaniec należą:

Grób zbiorowy na cmentarzu parafialnym rzymskokatolickim w Połańcu, przy ul. Osieckiej, z I wojny światowej. Usytuowany po lewej stronie od wejścia głównego (środek cmentarza). Liczba pochówków – 8. Mogiła ziemna, obmurowanie lastrykowe, otoczona metalowym ogrodzeniem. Powierzchnia – 9,5 m². Tablica z napisem memoratywnym:

”MIEJSCE WIECZNEGO SPOCZYNKU
8 NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY
Z I WOJNY ŚWIATOWEJ, KTÓRA
PRZYNIOSŁA POLSCE
I INNYM NARODOM
WOLNOŚĆ
CZEŚĆ ICH PAMIĘCI”.

Grób zbiorowy na cmentarzu parafialnym rzymskokatolickim w Połańcu, przy ul. Osieckiej, z II wojny światowej. Powierzchnia – 16,5 m². Mogiła ziemna, obmurowanie lastrykowe, tablica z napisem memoratywnym:

„ZBIOROWA MOGIŁA ŻOŁNIERZY WRZEŚNIA
1939
BRZozowski ANTONI
BRYZEK JAN
I INNI
WIECZNA CHWAŁA OBROŃCOM OJCZYZNY”.

Grób pojedynczy na cmentarzu parafialnym rzymskokatolickim w Połańcu, przy ul. Osieckiej, z 1944 r. Powierzchnia mogiły – 2 m². Nagrobek lastrykowy z marmurową tablicą z napisem memoratywnym.

„STANISŁAW BRYK
ŻYŁ LAT 23
PARTYZANT BCH
ROZSTRZELANY
PRZEZ NIEMCÓW
1.07.1944 R.”

Grób pojedynczy na cmentarzu parafialnym rzymskokatolickim w Połańcu, przy ul. Osieckiej, z II wojny światowej. Mogiła położona po prawej stronie cmentarza od wejścia głównego, na końcu. Mogiła o wymiarach 80 x 180 m., wykonany z betonu (obrzeża), w środku usypana ziemia. Treść napisu na tablicy:

„JAN SUTEK
PARTYZANT
ZGINAŁ W 1943 R.
W WALCE O WYZWOLENIE OJCZYZNY”.

Grób pojedynczy na cmentarzu parafialnym rzymskokatolickim w Połańcu, przy ul. Osieckiej, z II wojny światowej. Mogiła położona po prawej stronie cmentarza od wejścia głównego, na końcu. Mogiła o wymiarach 80 x 180 m., wykonany z betonu (obrzeża), w środku usypana ziemia, z krzyżem z betonu. Treść napisu na tablicy:

„JAN MURCZKIEWICZ PARTYZANT
ZGINAŁ W 1943 R.

W WALCE O
WYZWOLENIE OJCZYZNY
CHWAŁA JEJ SYNOWI'

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego obszaru. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obszar gminy Połaniec znajduje się na siedmiu obszarach AZP: 94-68, 94-69, 94-70, 95-68, 95-69, 95-70, 96-69. W ewidencji zabytków znajduje się 166 stanowisk archeologicznych (Aneks nr 2). Dodatkowo 16 stanowisk nie posiada dokładnej lokalizacji, są to stanowiska archiwalne oraz 8 stanowisk obecnie nie istnieją, zostały zniszczone podczas budowy Elektrowni Połaniec (Aneks nr 3).

Wśród stanowisk znajdują się:

- cmentarzyska: Barszczówka st. 2 (AZP 94-69/25) – kultury przeworskiej; Kamieniec st. 2 (AZP 94-69/19) – kultury łużyckiej; Kolonia Połaniec st. 2 (AZP 94-69/7) – kultury łużyckiej; Tursko Małe st. 2 (AZP 94-70/32) – z wczesnego średniowiecza; Winnica st. 4 AZP (95-69/12) – domniemane

cmentarzysko przykościelne z XI-XII w.; Zawada st. 1 (AZP 94-69/43) – kultury grobów kloszowych i kultury przeworskiej; Zawada st. 1 (AZP 95-69/1) – kultury pomorskiej i przeworskiej;

- grodziska: Kraśnik st. 1 (AZP 95-69/70) – z okresu średniowiecza; Tursko Małe Zamczysko st. 1 (AZP 94-70/31) – grodzisko-zamek (zbór ewangelicki?) z wczesnego średniowiecza; Winnica st. 1 (AZP 95-69/9) – z XII-XIII w., stanowisko wpisane do rejestru zabytków pod nr 272/A; Winnica st. 4 (AZP 95-69/12) – z XII-XIII w.;

- obozowiska: Łęg st. 2 (AZP 95-69/4) – z mezolitu; Połaniec st. 20 (AZP 95-69/37) – z mezolitu; Rybitwy st. 10 (AZP 95-69/56) – z paleolitu schyłkowego; Zawada st. 1 (AZP 95-69/1) – z paleolitu schyłkowego; Zawada st. 1 (AZP 94-69/43) – z paleolitu schyłkowego.

- osada hutnicza: Tursko Małe st. 8 (AZP 94-70/38) – z wczesnego średniowiecza

✓ pozostała część stanowisk to osady, ślady osadnictwa lub punkty osadnicze. Datowane są one od okresu paleolitu do nowożytności.

Badania archeologiczne na terenie Gminy Połaniec były prowadzone wielokrotnie. Podjęto je na dużą skalę, w związku z budową elektrowni, dostarczyły one bogatego materiału. W ten sposób zbadano stanowisko nr 2 w Zawadzie – osada kultury łużyckiej grupy tarnobrzeskiej (wczesny okres żelaza). Obecnie na miejscu osady położone są budynki elektrowni. Następnym zbadanym stanowiskiem było stanowisko nr 1 w Zawadzie, zlokalizowane na terenie niezagrożonym bezpośrednio przez budowę. Tam też rozpoczęto badania stacjonarne, prowadzone w latach 1974-1990, z dwuletnią przerwą. Odkryto najstarsze ślady osadnictwa pochodzące sprzed ok. 20 tys. lat p.n.e. manifestujące się dwiema pracowniami krzemieniarskimi. Następnie odkryto ślady osadnictwa z okresu 1500-1400 lat p.n.e. Jest to osada kultury ludności trzcinieckiej. Natomiast największy obszar zajmowała osada ludności kultury łużyckiej grupy tarnobrzeskiej wraz z odpowiadającym jej cmentarzyskiem (VI-V w. p.n.e.). Najmłodszą fazą użytkową tego stanowiska była faza z okresu wpływów rzymskich, którą reprezentowało cmentarzysko birtualne (szkieletowo-ciałopalne).

Najwięcej materiału zabytkowego osada i cmentarzysko kultury łużyckiej oraz cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich. W obrębie osady odkryto ślady miejscowej metalurgii: formy i tygły odlewnicze. Wydobyto ponadto fragmenty naczyń i całe naczynia, plastikę figuralną, nóżkę figurki antropomorficznej, miniaturowe naczynia w kształcie stopy ludzkiej, liczne przęśliki, rozcieracze do żarn, kości zwierzęce.

Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich było w znacznym stopniu zniszczone przez współczesne wykopy oraz działalność rolniczą. Jednak te groby, które się zachowały dostarczyły wielu cennych zabytków, w tym fragmenty srebrnych i pozłacanych ozdób, fragmenty naczyń importowanych z obszaru imperium rzymskiego (tzw. terra sigillata), brązowe ostrogi ornamentowane, liczne fibule wykonane z brązu i żelaza, broń żelazna (miecz, okucie tarczy, groty).

Badania archeologiczne prowadzone były również na grodzisku z XII-XIII w. w Winnicy, osadzie przyrodowej oraz osadzie wczesnośredniowiecznej na Winnej Górze. Znalezione tam zabytki świadczą o kontaktach handlowych z rozwiniętą kulturą wczesnego średniowiecza europejskiego. Sam winnicki gród miał charakter strażnicy, o czym świadczą liczne militaria znajdujące na grodzisku.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;

5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Połaniec funkcjonują trzy z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 25-28 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków:

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Poniższa tabela przedstawia zestawienie zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Połaniec.

Tabela 3. Zabytki nieruchome gminy Połaniec wpisane do rejestru zabytków¹.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Rejestr zabytków
1.	Połaniec	Zespół kościoła parafialnego: 1. kościół pw. Św. Marcina Biskupa 2. kaplica Matki Bożej Różańcowej	A.861/1-2 z 15.03.1975 r., 16.06.1977 r., 05.09.2011 r.

¹ Wykaz obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach (źródło: <https://www.wuoz.kielce.pl/container/2023/rejestry/rejestr-zabytkow-nieruchomych><https://www.wuoz.kielce.pl/container/2023/rejestry/rejestr-zabytkow-nieruchomych-MAJ-2023.pdf>).

2.	Połaniec	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki „stary”	A.862 z 08.06.1992 r., 05.09.2011 r. (najstarsza - wschodnia część cmentarza)
3.	Ruszcza	Zespół parkowo-dworski: 1. dwór 2. obora I 3. obora II 4. obora III 5. kurnik 6. spichlerz 7. park	A.863 z 20.12.1957 r., 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków:

Do zabytków ruchomych z terenu Gminy Połaniec, wpisanych do rejestru zabytków ruchomych należą wyposażenie kościoła pw. Św. Marcina Biskupa w Połańcu.

Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

Poniższa tabela przedstawia zestawienie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Połaniec.

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne gminy Połaniec wpisane do rejestru zabytków.

Lp.	Miejscowość	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1.	Winnica st. 1 (AZP 9569/9)	grodzisko ślad osadnictwa	XII-XIII w. pradzieje	272/A z 03.11.1982 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego

wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021 poz. 56).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących zabytków ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Połaniec została zaktualizowana w 2023 r. Zawiera łącznie 224 obiekty (58 - zabytki nieruchome, 166 - stanowiska archeologiczne). Występują w niej obiekty wpisane są do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (niefigurujące w rejestrze).

Zestawienie obiektów nieruchomych i archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Połaniec przedstawiono w Aneks nr 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Rozpowszechnianiem kultury na terenie gminy Połaniec zajmuje się:

Centrum Kultury i Sztuki w Połańcu, przy ul. Czarnieckiego 5. Jest to placówka o niezwykle bogatych tradycjach, której działalność jest kontynuacją artystycznych przedsięwzięć, tradycji oraz inicjatyw społecznych. Centrum zaprasza mieszkańców gminy oraz terenów ościennych do skorzystania z bogatej oferty artystycznej. Do wyboru są sekcje taneczne, wokalna, muzyczna, teatralna, plastyczna, młodzieżowa orkiestra dęta, kapela „Niecka Połaniecka”, warsztaty rękodzieła artystycznego. Można skorzystać z bogatej oferty kinowej, jak również siłowni czy kręgielni. Przez cały rok CKiSz w Połańcu oferuje widowiska artystyczne, wernisaże i wystawy oraz spotkania z ciekawymi ludźmi.

Miejsko - Gminna Biblioteka Publiczna im. Adama Mickiewicza w Połańcu. Przedmiotem działalności biblioteki jest gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, organizowanie i popularyzowanie czytelnictwa, popularyzacja książki, współdziałanie z innymi bibliotekami oraz zaspokajanie potrzeb oświatowych i kulturalnych społeczeństwa.

Galeria Kościuszkowska w Centrum Kultury i Sztuki, przy ul. Czarnieckiego 5 w Połańcu. Z okazji obchodów 190 rocznicy ogłoszenia Uniwersału Połanieckiego podjęto inicjatywę stworzenia Galerii Kościuszkowskiej w Połańcu. W dniu 13 października 1984 r. nastąpiło uroczyste otwarcie Galerii. Pierwsze prace do galerii wykonali artyści plastycy zrzeszeni w Pracowni Sztuk Plastycznych w Tarnobrzegu. Wystawę tę wzbogaciła także ekspozycja reprodukcji Panoramy Raławickiej, portretów wodzów powstania kościuszkowskiego oraz rysunków przedstawiających uposażenie kościuszkowców. W 1994 r. do zbiorów Galerii została włączona piękna stara litografia w Walkiewiczza przedstawiającego portret Tadeusza Kościuszki. Obecnie ekspozycje Galerii Kościuszkowskiej wzbogaca także pokaźna kolekcja medali okolicznościowych i dość duży księgozbiór dotyczący tematyki kościuszkowskiej.

Stała wystawa archeologiczna w Centrum Kultury i Sztuki, przy ul. Czarnieckiego 5 w Połańcu. Przed rozpoczęciem budowy Elektrowni Połaniec zostały przeprowadzone prace archeologiczne. Wyniki prac wykopaliskowych na tych obszarach po raz pierwszy zaprezentowano na zakończeniu badań, na terenie Elektrowni. Powtórne prezentacje znalezisk archeologicznych miała miejsce w Centrum Kultury i Sztuki w Połańcu, w maju 1994 r. w związku z obchodami 200-nej rocznicy ogłoszenia Uniwersału Połanieckiego. Tutaj także zostały stworzone warunki do stałej ekspozycji zbiorów. Znajduje się tutaj wiele bardzo interesujących eksponatów min. „groby ciałałpalne tarnobrzesckiej kultury łużyckiej” oraz ceramika wczesnośredniowieczna.

Izba pamięci poświęcona Oddziałowi Partyzanckiemu AK „Jędrusie”, przy ul. Ruszczańskiej 23 w Połańcu - Zespół Szkół w Połańcu. W budynku szkoły mieści się Izba Pamięci poświęcona patronowi. Można tam znaleźć wiele interesujących pamiątek należących do członków oddziału. W Izbie Pamięci znajdują się m.in. stare fotografie czy literatura dotycząca Oddziału Partyzanckiego AK „Jędrusie”. Opiekunem Izby Pamięci jest Pan Lewalski Ryszard.

Izba pamięci poświęcona Tadeuszowi Kościuszce, przy ul. Żapniowskiej w Połańcu – Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki.

Izba Regionalna, przy ul. Żapniowskiej w Połańcu – Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Połaniec w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 5. Analiza SWOT Gminy Połaniec.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • korzystna lokalizacja Gminy na styku dwóch województw, sprzyjająca rozwojowi gospodarki, • położenie Gminy przy rzece Wiśle, • istnienie obiektów o znacznych wartościach architektonicznych, historycznych, artystycznych oraz o cennych walorach krajobrazowych, m.in.: <ul style="list-style-type: none"> ✓ zespół kościoła parafialnego pw. Św. Marcina Biskupa w Połańcu, ✓ zespoły parkowo-dworski w Ruszczy, ✓ liczne kapliczki i krzyże przydrożne. • duża ilość stanowisk archeologicznych świadczących o historii terenu, • prężnie działające Centrum Kultury i Sztuki w Połańcu, • sprawnie działająca Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna, • prowadzone Koła Gospodyń Wiejskich, • szlaki turystyczne: <ul style="list-style-type: none"> ✓ międzynarodowy szlak turystyczny „Jagielloński” Kraków-Lublin-Wilno, ✓ międzywojewódzki szlak „Cystersów”, ✓ wojewódzki szlak turystyczny architektury drewnianej. • organizacja cyklicznych imprez, • pozyskanie dofinansowanie na rewitalizację zabytkowego parku oraz dworu w Ruszczy, • bogate tradycje patriotyczne i niepodległościowe, • systematycznie opracowywane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.
SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy, • brak świadomości społecznej w zakresie należytego dbania o zabytki, • niewystarczające środki finansowe przeznaczane na ochronę zabytków, • niewystarczająca działalność edukacyjna, której celem jest rozwój zainteresowań dziedzictwem kulturowym i historycznym wśród dzieci i młodzieży. • niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego, • niedostatecznie rozwinięty system promocji gminy i jej zasobów, • brak tablic informacyjnych w pobliżu najcenniejszych obiektów z terenu gminy;
SZANSE
<ul style="list-style-type: none"> • przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego,

- rozwój turystyki, agroturystyki i rekreacji w oparciu o istniejące walory naturalne, obiekty zabytkowe i kulturowe,
- współpraca i koordynacja działań konserwatorskich z Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- wzrost świadomości mieszkańców gminy w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego,

- uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w dokumentach programowych gminy,
- uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym,
- korzystanie z wszelkich programów i funduszy, w ramach których pozyskane zostaną środki na remont obiektów zabytkowych gminy oraz rozwój turystyki,
- stworzenie oferty turystycznej,
- stworzenie cyklicznych i okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących zabytki,
- wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego jako jednej z atrakcji regionu,
- kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży,
- promowanie szlaków turystyczno-kulturowych i rozwój turystyki aktywnej,
- stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy,
- współpraca z organizacjami turystycznymi, młodzieżowymi i innymi.

ZAGROŻENIA

- wysokie koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne,
- zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację,
- niewystarczające środki na rozwój infrastruktury turystycznej,
- niski poziom świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy,
- samowolne prace przy zabytkach bez wymaganych pozwoleń konserwatora zabytków,
- budowa i wprowadzanie elementów architektonicznych, niewpisujących się w krajobraz kulturowy gminy,
- zdarzenia losowe.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego gminy, zostały opracowane priorytety. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt/Burmistrz/Prezydent zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji *Gminnego Programu* i przedstawiania ich Radzie Miasta/Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Programu*, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania *Gminnego Programu* oraz efektywność wcielenia ich w życie.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety i zadania Programu Opieki nad Zabytkami gminy Połaniec na lata 2024-2027.

Priorytet 1	
OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:

<p>1. 1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania</p>	<p>1.1.1. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach niebędących własnością gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ w pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne (m.in. dwór wraz z parkiem w Ruszczy), ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomościach i ruchomych, ✓ umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Świętokrzyskiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów zabytkowych. <p>1.1.2. Wspieranie ochrony zespołów dworsko-parkowych jako charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego gminy (zespół parkowo-dworski w Ruszczy).</p> <p>1.1.3. Ochrona zabytkowych parków dworskich:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazane są działania zmierzające do rewaloryzacji parku podworskiego w Ruszczy. Prace te poprzedzić należy projektem uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. <p>1.1.4. Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektów.</p> <p>1.1.5. Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.</p> <p>1.1.6. Wspieranie inicjatyw zmierzających do adaptacji obiektów nieużytkowanych do nowych potrzeb (m.in. budynek dawnego dworu w Ruszczy) przy zachowaniu charakterystycznej dla obiektów architektury.</p> <p>1.1.7. Sprawowanie opieki nad zabytkowymi cmentarzami na terenie Gminy (szczególnie tych w złym stanie), poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ prace pielęgnacyjne i porządkujące,
---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ usuwanie roślinności zielonej oraz samosiewek drzew, ✓ oznakowanie obiektów, ✓ zabezpieczenie najbardziej narażonych na degradację pomników nagrobnych na cmentarzach, a następnie kompleksowa konserwacja tychże obiektów, ✓ zaznaczenie cmentarzy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ✓ upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, ✓ zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających. <p>1.1.8. Bieżące prace remontowe przy kapliczkach i pomnikach z terenu gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ uzgadnianie wszelkich działań przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, ✓ zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp., ✓ opracowanie planu opieki nad zabytkowymi kapliczkami przydrożnymi oraz podjęcie prac konserwatorskich (w miarę potrzeb). <p>1.1.9. Wspieranie zamierzeń dążących do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.</p> <p>1.1.10. Umieszczenie lub uzupełnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowisk archeologicznych.</p> <p>1.1.11. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu gminy na dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p> <p>1.1.12. Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami korzystania z programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.</p> <p>1.1.13. Ochrona stanowisk archeologicznych poprzez zachowanie w stanie istniejącym z zakazem ingerencji mechanicznej w ich strukturę. Obowiązek ochrony odkrytych przypadkowo znalezisk, zabezpieczenia ich i powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o dokonanych odkryciach.</p>
PRIORYTET 2: OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:

2.2. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	2.2.1. Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego: <ul style="list-style-type: none"> ✓ w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. 2.2.2. Zadania dla gminnej ewidencji zabytków:
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ podjęcie zarządzeniem Gminnej Ewidencji Zabytków, ✓ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ sporządzenie sprawozdania z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), ✓ zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Miasta. 2.2.3. Walka z samowolami budowlanymi.
--	---

Priorytet 3:
PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELEGNACJA TOŻSAMOŚCI
REGIONALNEJ

Kierunki
działań:

Zadania:

<p>3.1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym</p>	<p>3.1.1. Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Miasta.</p> <p>3.1.2. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.</p> <p>3.1.3. Pielęgnowanie tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej.</p> <p>3.1.4. Publikowanie materiałów związanych z dziejami gminy, w tym wyników badań archeologicznych.</p> <p>3.1.5. Konkursy o tematyce związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego na szczeblu szkoły, miasta czy powiatu - plastyczne, fotograficzne i historyczne.</p> <p>3.1.6. Ustanowienie nagród za najlepsze inicjatywy i działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.</p>
<p>3.2. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy służąca kreacji produktów turystyki kulturowej</p>	<p>3.2.1. Stworzenie systemu informacji o dziedzictwie kulturowym miasta i gminy poprzez wykorzystanie strony internetowej miasta, lub stworzenie nowej strony zawierającej informacje o walorach krajobrazu kulturowego, zabytkach oraz o historii miasta i gminy, o miejscowych tradycjach, zwyczajach, obyczajach i legendach jak również wiadomości z dziedziny ochrony i promocji zabytków, aktualne informacje i zmiany prawne w tej dziedzinie, oraz informacje i pomoc dla właścicieli zabytków.</p> <p>3.2.2. Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy.</p> <p>3.2.3. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy.</p> <p>3.2.5. Organizowanie imprez plenerowych promujących zabytki położone na terenie gminy.</p>

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Burmistrz Gminy Połaniec. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Miejskiej, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie, co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez burmistrza miasta zespół ds. monitoringu realizacji *Programu*, utworzony przy Urzędzie Miejskim, w skład, którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;
- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji Gminnego Programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów zabytkowych poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego wprowadzone do edukacji szkolnej oraz przedszkolnej,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Finansowanie zadań ochrony i opieki nad zabytkami na terenie Gminy może być realizowane z uwzględnieniem środków:

- 1) własnych gminy,**
- 2) źródeł zewnętrznych**

Wśród źródeł zewnętrznych są:

1) źródła zewnętrzne krajowe:

- a) dotacje i programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- b) promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- c) dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- d) dotacje wojewódzkie,
- e) dotacje powiatowe,
- f) inne źródła,

2) źródła zewnętrzne zagraniczne:

- a) środki unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- b) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich,
- c) Program Infrastruktura i Środowisko,
- d) źródła pozaunijne (Mechanizm Norweski, Fundusz EOG).

1. Dotacje krajowe

Sprawy związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie, którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- ✓ dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- ✓ dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych.
W wyjątkowych wypadkach dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Na mocy Uchwały Nr 232/20222 Rady Ministrów z 23 listopada 2022 r. został ustanowiony Rządowy Program Odbudowy Zabytków. Ma on na celu wsparcie samorządów w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych, a tym samym przyczynienie się do poprawy ich stanu i uchronienia przed degradacją i niszczeniem. Program skierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dopuszcza on finansowanie obiektów posiadających wpis do rejestru lub ewidencji zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego. Dofinansowanie przyznawane jest na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczony na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace. Dofinansowanie z programu może wynieść maksymalnie 98%, a minimalny wkład własny – 2%.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i §1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. z 1990 r. nr 61 poz. 354). Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program składa się z następujących priorytetów:

1. Ochrona zabytków;
2. Wspieranie działań muzealnych;
3. Kultura ludowa;
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
5. Ochrona zabytków archeologicznych.

Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

W ramach tego programu kwalifikowane są następujące zadania:

- ✓ ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego;
- ✓ budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych;
- ✓ rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury;
- ✓ międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne;
- ✓ rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

2. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (2021-2027)

W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko wyodrębniono

Oś priorytetową VI: Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego

Priorytet Inwestycyjny 6.3: Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Jego celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozwój zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń. W związku z tym priorytetowym wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, a także projekty dotyczące rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Połaniec,

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Połaniec.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

W ostatnich latach władze samorządowe zrealizowały istotne dla wizerunku gminy zadania.

W 2023 r. Gmina Połaniec otrzymała dotację w wysokości 20 000 zł. na remont zabytkowej kaplicy Matki Bożej Różańcowej z XVIII w. przy kościele parafialnym p.w. Św. Marcina Biskupa w Połańcu. W tym roku Gmina otrzymała także dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w kwocie 400 000 zł. na renowację dachu na zabytkowym kościele parafialnym p.w. Św. Marcina w Połańcu.

W 2022 r. Gmina złożyła wniosek o dofinansowanie z Rządowego Funduszu Polski Ład: Programu Inwestycji Strategicznych, Obszar inwestycyjny: Infrastruktura kulturalna. Nazwa inwestycji: Renowacja zabytkowego dworku w miejscowości Ruszcza w celu ochrony dziedzictwa kulturowego regionu. Obecnie w 2023 r. została podpisana umowa na inwestycję pn. "Renowacja zabytkowego dworku w miejscowości Ruszcza w celu ochrony dziedzictwa kulturowego regionu". Gmina Połaniec otrzymała na to zadanie dofinansowanie w wysokości 98% z Rządowego Funduszu Polski Ład - Program Inwestycji Strategicznych w kwocie 2 mln złotych. Wkład własny z budżetu Gminy wyniesie 2%. Dodatkowo Gmina pozyskała również dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków na zagospodarowanie otaczającego dworek parku w kwocie ponad 1 mln złotych. Zgodnie z umową termin realizacji inwestycji renowacji dworku planowany jest do dnia 18 stycznia 2025 r.

Inwestycja obejmuje modernizację i renowację zabytkowego dworku szlacheckiego wraz z dostosowaniem do funkcji kulturalno-turystycznych. Na mocy dekretu o reformie rolnej 6 września 1944 r. dworek z parkiem oraz częścią ziemi przeszedł na Skarb Państwa. Na części ziemi, która była w posiadaniu rządu zostało założone gospodarstwo rolne uzyskując statut PGR. Obecnie nieruchomość ta jest własnością gm. Połaniec.

Związane z dworkiem wydarzenia historyczne nawiązują do osoby Tadeusza Kościuszki, ogłoszenia Uniwersału Połanieckiego oraz walk niepodległościowych. Nadają rangę zabytkową nieruchomości

co przekłada się na potrzebę zachowania i zabezpieczenia zabytku jako dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Obecnie budynek ze względu na zły stan techniczny nie nadaje się do jakiegokolwiek użytkowania.

Projekt zakłada kompleksową renowację i adaptację dworku przyczyniając się do powstania nowego produktu kulturalno-turystycznego. Prace w obrębie zabytkowego budynku dworku obejmą: remont dachu wraz z wymianą pokrycia, izolację – iniekcję pozorną fundamentów, roboty budowlane wykończeniowe: wewnętrzne i zewnętrzne, remont zewnętrzny przy elewacji, wykonanie instalacji wewnętrznych: wodno-kanalizacyjnych, C.O., elektrycznej i niskoprądowej. Szczegółowy zakres będzie znany po opracowaniu dokumentacji technicznej. Zadanie zostanie wykonane w systemie zaprojektuj i wybuduj.

W wyniku realizacji projektu obiekt budowlany nie zmieni swoich wymiarów architektonicznych. Przeprowadzone prace modernizacyjne pozwolą na nadanie obiektowi nowej funkcjonalności kulturalno-turystycznej. Dodatkowym atutem o zasięgu ponadregionalnym jest położenie Ruszcy i Połańca bezpośrednio przy szlakach historycznych – Szlaku Królewskim Kraków – Sandomierz i Szlaku Jagiellońskim co umożliwi mieszkańcom i turystom poznanie historii i kultury regionu. Będzie wyjątkowym miejscem wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców i turystów. Powyższe pozwoli na zwiększanie obecności kultury w życiu codziennym ludzi poprzez stałe zwiększanie dostępności zasobów kultury.

ANEKS 1. WYKAZ OBIEKTÓW W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERENU GMINY POŁANIEC

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Rejestr zabytków	Nr. dz.
1	Brzozowa		Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.		323/2 obręb Brzozowa
2	Brzozowa	naprzeciw posesji nr 14	Kapliczka szafkowa	1948 r.		308 obręb Brzozowa
3	Kraśnik	obok posesji nr 7A	Krzyż drewniany	1933 r.		128/4 obręb Kraśnik
4	Łęg	obok posesji nr 1	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.		5-134 obręb Łęg
5	Łęg	obok świetlicy wiejskiej	Kapliczka szafkowa	przed 1900 r.		5-176 obręb Łęg
6	Maśnik		Krzyż metalowy na postumencie	1937 r.		268 obręb Maśnik
7	Maśnik	obok posesji nr 26	Krzyż drewniany	1948 r.		82 obręb Maśnik
8	Okrągła	obok posesji nr 14	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.		320/1 obręb Okrągła
9	Okrągła		Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.		273/1 obręb Okrągła
10	Połaniec		Układ urbanistyczny miasta Połaniec	poł. XIV w.		
11	Połaniec	ul. Staszowska	Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Marcina Biskupa	XVIII w.	A.861/1-2 z 15.03.1975 r., 16.06.1977 r., 05.09.2011 r.	1-4672 obręb Połaniec
12	Połaniec	ul. Staszowska	Kościół parafialny pw. Św. Marcina Biskupa w zespole kościoła parafialnego	1890-1899	A.861/1 z 15.03.1975 r., 05.09.2011 r.	1-4672 obręb Połaniec
13	Połaniec	ul. Staszowska	Kaplica Matki Boskiej Różańcowej przy kościele parafialnym w zespole kościoła parafialnego	pocz. XVIII w.	A.861/2 z 15.03.1975 r., 16.06.1977 r., 05.09.2011 r.	1-4672 obręb Połaniec
14	Połaniec	ul. Staszowska	Cmentarz rzymskokatolicki przykościelny w zespole kościoła parafialnego	XV w.		1-4672 obręb Połaniec
15	Połaniec	obok kościoła, ul. Staszowska	Kaplica przedpogrzebowa w zespole kościoła parafialnego	XIX/XX w.		1-4672 obręb Połaniec
16	Połaniec	ul. 11 Listopada 2	Plebania w zespole kościoła parafialnego	1 poł. XIX w.		1-4930 obręb Połaniec
17	Połaniec	ul. Osiecka	Cmentarz rzymskokatolicki "stary"	1 poł. XIX w.	A.862 z 08.06.1992 r., 05.09.2011 r. (najstarsza – wsch. część cmentarza)	1-4747 obręb Połaniec
18	Połaniec	na cmentarzu rzymskokatolickim "stary"	Kaplica cmentarna	1910 r.		1-4747 obręb Połaniec
19	Połaniec	ul. Ruszczańska	Cmentarz rzymskokatolicki "nowy"	1948 r.		1-5891 obręb Połaniec

20	Połaniec	ul. Partyzantów	Cmentarz żydowski	XVIII w.		1-5550 obręb Połaniec
21	Połaniec	ul. Mielecka 5	Dawny heder - szkoła przy Bożnicy	XVIII w.		1-5625/1 obręb Połaniec
22	Połaniec	ul. Staszowska, naprzeciw nr 36	Krzyż drewniany	1935 r.		1-4601 obręb Połaniec
23	Połaniec	skrzyżowanie ul. Staszowska i Sportowa	Kapliczka szafkowa	ok. 1935 r.		1-4142 obręb Połaniec
24	Połaniec	przy wejściu na cmentarz rzymskokatolicki "stary", ul. Osiecka	Kapliczka	1906 r., odn. 2018 r.		1-4747 obręb Połaniec

25	Połaniec	ul. Krakowska Duża, obok posesji nr 42	Kapliczka drewniany	XIX w.		1-6627 obręb Połaniec
26	Połaniec	ul. Osiecka, naprzeciw posesji nr 26	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.		1-4414 obręb Połaniec
27	Połaniec	ul. Kościuszki, obok posesji nr 33	Krzyż kamienny	1910 r.		1-6409 obręb Połaniec
28	Połaniec	skrzyżowanie ul. Żapniowska i J. Kilińskiego	Krzyż metalowy na postumencie	1907 r.		1-6130/1 obręb Połaniec
29	Połaniec	skrzyżowanie ul. Żapniowska i Widokowa	Krzyż drewniany			1-6416 obręb Połaniec
30	Połaniec	ul. Żapniowska, obok nr 62	Krzyż metalowy na postumencie			1-3265 obręb Połaniec
31	Połaniec	ul. Żapniowska, obok nr 25	Figura Św. Jana Nepomucena	1738 r.		1-3233/7 obręb Połaniec
32	Rudniki	naprzeciw posesji nr 46	Kapliczka szafkowa			916 obręb Rudniki
33	Rudniki	naprzeciw posesji nr 20	Kapliczka szafkowa			613/3 obręb Rudniki
34	Rudniki	na posesji nr 4	Krzyż metalowy	1948 r.		896 obręb Rudniki
35	Ruszcza	ul. Krakowska	Cmentarz rzymskokatolicki	l. 80. XX w.		384 obręb Ruszcza
36	Ruszcza	ul. Kościuszki	Zespół dworsko-parkowy	k. XVIII w.	A.863 z 20.12.1957 r., 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	35, 36, 76, 29/11, cz. dz. 37, 29/4 obręb Ruszcza
37	Ruszcza	ul. Kościuszki 4	Dwór w zespole	1 poł. XIX w.	A.863 z 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	35 obręb Ruszcza
38	Ruszcza	ul. Kościuszki	Obora I w zespole	XIX/XX w.	A.863 z 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	36 obręb Ruszcza
39	Ruszcza	ul. Kościuszki	Obora II w zespole	XIX/XX w.	A.863 z 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	36 obręb Ruszcza
40	Ruszcza	ul. Kościuszki	Obora III w zespole	XIX/XX w.	A.863 z 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	36 obręb Ruszcza
41	Ruszcza	ul. Kościuszki	Kurnik w zespole	XIX/XX w.	A.863 z 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	35 obręb Ruszcza

42	Ruszcza	ul. Krakowska	Spichlerz w zespole	XIX/XX w.	A.863 z 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	29/11 obręb Ruszcza
43	Ruszcza	ul. Kościuszki	Park w zespole	XVIII w.	A.863 z 20.12.1957 r., 18.01.1984 r., 05.09.2011 r.	35 obręb Ruszcza
44	Ruszcza	ul. Knothego, obok nr 16	Krzyż metalowy na postumencie	1951 r.		849 obręb Ruszcza
45	Ruszcza	ul. Knothego, naprzeciw posesji nr 31	Figura MB	1933 r.		232/7 bręb Ruszcza
46	Ruszcza	ul. Kościelna, obok nr 1	Figura MB na postumencie			839/1 obręb Ruszcza
47	Ruszcza	ul. Połaniecka, obok nr 6	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.		747/4 obręb Ruszcza
48	Ruszcza	ul. Krakowska, obok nr 59	Kapliczka			29/12 obręb Ruszcza
49	Rybitwy	obok posesji nr 49	Krzyż metalowy na postumencie	1951 r.		496 obręb Rybitwy
50	Tursko Małe	obok posesji nr 36	Krzyż drewniany	przed II wojną światową		10-157/8 obręb Tursko Małe
51	Tursko Małe	obok posesji nr 16	Krzyż metalowy na postumencie	poł. XX w.		10-224/3 obręb Tursko Małe
52	Tursko Małe		Kapliczka szafkowa	l. 70. XX w.		10-421 obręb Tursko Małe
53	Tursko Małe		Krzyż metalowy na postumencie	1952 r.		10-429/6 obręb Tursko Małe
54	Zdzieci Stare	naprzeciw posesji nr 4	Krzyż metalowy na postumencie	1945 r.		477 obręb Zdzieci
55	Winnica		Cmentarz żydowski	XVIII w.		340/3 obręb Winnica

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY POŁANIEC

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Barszczówka	94-69	1	24	śląd osadnictwa osada	wczesna epoka brązu (k. Chłopice-Vesele?, k. mierzanowicka?) późna epoka brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	
2	Barszczówka	94-69	2	25	osada śląd osadnictwa osada osada cmentarzysko osada?	eneolit (k. pucharów lejkowatych) wczesna epoka brązu (k. Chłopice-Vesele?, k. mierzanowicka) II EB (k. trzciniecka) późna epoka brązu-okres halsztacki (k. łużycka) późny okres wpływów rzymskich (k. przeworska) wczesne średniowiecze XII-XIII w.	
3	Kamieniec	94-69	1	18	osada? osada śląd osadnictwa osada?	neolit k. łużycka okres wpływów rzymskich (k. przeworska?) średniowiecze XIII-XIV w.	
4	Kamieniec	94-69	2	19	cmentarzysko	halsztat (k. łużycka)	
5	Kamieniec	94-69	3	22	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
6	Kamieniec	94-68	4	16	punkt osadniczy	okres halsztacki/lateński (k. łużycka lub pomorska)	
7	Kamieniec	94-68	5	17	śląd osadnictwa	epoka brązu?	
8	Kamieniec	94-68	6	18	punkt osadniczy	k. łużycka	
9	Kamieniec	94-68	7	19	punkt osadniczy	epoka brązu-wczesna epoka żelaza (k. łużycka)	
10	Kolonia Połaniec	94-69	1	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. łużycka wczesne średniowiecze XIII-XIV w. starożytność	
11	Kolonia Połaniec	94-69	2	7	śląd osadnictwa cmentarzysko osada? śląd osadnictwa	neolit IV-V epoka brązu (k. łużycka) okres wpływu rzymskich (k. przeworska) średniowiecze	
12	Kolonia Połaniec	94-69	3	8	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	epoka kamienia k. łużycka okres wpływów rzymskich (k. przeworska)	

						średniowiecze	
13	Kolonia Połaniec	94-69	4	9	osada?	okres wpływów rzymskich? (k. przeworska?)	
14	Kolonia Połaniec	94-69	5	10	osada? osada?	k. łużycka średniowiecze	
15	Kolonia Połaniec	94-69	6	11	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	k. łużycka? średniowiecze XI-XIII w. epoka kamienia	

16	Kolonia Połaniec	94-69	7	16	osada? osada osada?	neolit? (k. pucharów lejkwatych?) halsztat (k. łużycka) średniowiecze	
17	Kolonia Połaniec	94-69	8	17	osada śląd osadnictwa	k. łużycka średniowiecze	
18	Kolonia Połaniec	94-69	9	23	śląd osadnictwa	środkowy - późny okres wpływów rzymskich (k. przeworska)	
19	Kolonia Połaniec	94-69	10	31	śląd osadnictwa	epoka kamienia-paleolit?	
20	Kolonia Połaniec	94-69	11	32	śląd osadnictwa	epoka brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	
21	Kolonia Tursko Małe	94-70	1	25	osada osada	schyłkowy okres halsztacki (k. łużycka) średniowiecze XIV-XVII w.	
22	Kolonia Tursko Małe	94-70	2	26	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	neolit (k. nadcisańska?) brąz (k. trzciniecka) k. łużycka wczesny okres rzymski (k. przeworska) średniowiecze XV-XVII w.	
23	Kolonia Tursko Małe	94-70	3	27	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia halsztat (k. łużycka) wczesny okres rzymski (k. przeworska) średniowiecze XV-XVII w.	
24	Kraśnik	95-69	1	70	grodzisko?	średniowiecze?	
25	Kraśnik	95-69	2	71	osada śląd osadnictwa	EB (k. trzciniecka) wczesne średniowiecze	

26	Kraśnik	95-69	3	72	osada osada AZP osada AZP śląd osadnictwa	neolit (k. pucharów lejkowatych) EB (k. trzcieniecka) wczesne średniowiecze	
27	Kraśnik	95-69	4	73			
28	Kraśnik	95-69	5	74	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-WEB GT	
29	Kraśnik	95-69	6	75	osada śląd osadnictwa	wczesny neolit WEB (k. mierzanowicka?)	
30	Kraśnik	95-69	7	76	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje późne średniowiecze	
31	Kraśnik	95-69	8	77	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EB (k. trzcieniecka) wczesne średniowiecze	
32	Kraśnik	95-69	9	78			
33	Kraśnik	95-69	10	79	śląd osadnictwa	prahistoria	
34	Łęg	94-69	1	42	osada	okres halsztacki (k. lużycka)	

35	Łęg	95-69	2	4	osada osada osada młyn AZP obozowisko AZP osada AZP osada	EB (k. trzcieniecka) EB-Halsztat (GT) wczesne średniowiecze VI-VII w. XIV-XVI w. mezolit GT OWR	
36	Łęg	95-69	3	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada AZP śląd osadn.	neolit WEB (k. mierzanowicka) Halsztat (GT) wczesne średniowiecze neolit	
37	Łęg	95-69	4	3	osada	wczesne średniowiecze	
38	Łęg	95-69	5	6	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	GT pradzieje średniowiecze epoka kamienia-WEB	

39	Łęg	95-69	6	7	śląd osadnictwa	mezolit
40	Łęg	95-69	7	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia
41	Maśnik	95-69	1	112	śląd osadnictwa	pradzieje
42	Maśnik	95-69	2	113	śląd osadnictwa	późne średniowiecze?
43	Połaniec	94-69	1	1	skarb	okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
44	Połaniec	94-69	2	2	osada? osada śląd osadnictwa	k. łużycka wczesne średniowiecze XI-XIV w. epoka kamienia
45	Połaniec	94-69	3	3	osada produkcyjna	okres rzymski II-IV w. (k. przeworska)
46	Połaniec	94-69	4	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	starożytność XIV-XV w.
47	Połaniec	95-69	8	25	miasto	od poł. XIV - ok. nowożytny
48	Połaniec	95-69	10	27	śląd osadnictwa osada? śląd osadn. AZP osada AZP	GT wczesne średniowiecze epoka kamienia-EB GT
49	Połaniec	95-69	11	28		

50	Połaniec	95-69	12	29	osada śląd osadn. AZP osada AZP śląd osadn. AZP osada AZP	epoka kamienia OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze późne średniowiecze
51	Połaniec	95-69	13	30		
52	Połaniec	95-69	14	31		
53	Połaniec	95-69	15	32	osada? osada	GT GT
54	Połaniec	95-69	16	33	śląd osadnictwa śląd osadn. AZP osada AZP śląd osadn. AZP	epoka kamienia GT pradzieje
55	Połaniec	95-69	17	34	śląd osadnictwa śląd osadn. AZP	późne średniowiecze

56	Połaniec	95-69	18	35	osada śląd osadnictwa	OWR? (k. przeworska?) późne średniowiecze	
57	Połaniec	95-69	19	36	obozowisko osada?	mezolit EB	
58	Połaniec	95-69	20	37	obozowisko osada? śląd osadnictwa	mezolit? OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze	
59	Połaniec	95-69	21	38	osada osada śląd osadnictwa	neolit OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze	
60	Połaniec	95-69	22	39	śląd osadnictwa	epoka kamienia-WEB	
61	Połaniec	95-69	23	40	śląd osadnictwa	epoka kamienia-WEB	
62	Połaniec	95-69	24	41	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit WEB GT późne średniowiecze	
63	Połaniec	95-69	25	42	osada? śląd osadnictwa?	wczesne średniowiecze późne średniowiecze	
64	Połaniec	95-69	26	43	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
65	Połaniec	95-69	27	44	śląd osadnictwa	WEB	
66	Połaniec	95-69	28	45	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje wczesne średniowiecze	
67	Połaniec	95-69	29	46			
68	Połaniec	95-69	30	80			
69	Połaniec	95-69	31	81	osada AZP	wczesna faza wczesnego średniowiecza	
70	Połaniec	95-69	32	82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze późne średniowiecze	
71	Rudniki	94-69	2	35	osada	XIV-XVII w.	
72	Rudniki	94-69	3	5	śląd osadnictwa osada produkcyjna	neolit okres rzymski II-IV w. (k. przeworska)	
73	Ruszcza	95-69	5	87	dwór	okr. nowożytny XVIII w.	

74	Ruszcza	95-69	6	88	punkt osadniczy śląd osadnictwa osada osada osada osada	epoka kamienia-WEB GT OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze późne średniowiecze	
75	Ruszcza	95-69	12	89	punkt osadniczy śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada?	neolit OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze późne średniowiecze	
76	Ruszcza	95-69	13	90			
77	Ruszcza	95-69	14	91	osada śląd osadn. AZP śląd osadn. AZP	epoka kamienia-WEB OWR? (k. przeworska?)	
78	Ruszcza	95-69	15	92	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia pradzieje	
79	Ruszcza	95-69	16	93	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia-WEB pradzieje	
80	Ruszcza	95-69	17	94	śląd osadnictwa	pradzieje	
81	Ruszcza	95-69	18	95	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia pradzieje	
82	Ruszcza	95-69	19	96	osada osada? osada śląd osadnictwa	WEB (k. mierzanowicka) GT pradzieje późne średniowiecze	
83	Ruszcza	95-69	20	97	osada osada	neolit (k. pucharów lejkowatych) wczesne średniowiecze	
84	Ruszcza	95-69	21	98	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny	
85	Ruszcza	95-69	22	99	osada	POWR (k. przeworska)	
86	Ruszcza	95-69	23	100	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEB (k. mierzanowicka) GT pradzieje	

87	Ruszcza	95-69	24	101	osada osada osada osada	GT POWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze okres nowożytny	
88	Ruszcza	95-69	25	102	śląd osadnictwa	pradzieje	
89	Ruszcza	95-69	26	103	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit wczesne średniowiecze	
90	Ruszcza	95-69	27	104	osada	OWR (k. przeworska)	
91	Ruszcza	95-69	28	105	śląd osadnictwa	pradzieje	
92	Ruszcza	95-69	29	106	osada? osada?	GT pradzieje	
93	Ruszcza	95-69	30	107	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	neolit GT pradzieje	
94	Ruszcza	95-69	31	108	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje późne średniowiecze	
95	Ruszcza	95-69	32	109	osada? osada?	GT pradzieje	
96	Ruszcza	95-69	33	110	śląd osadnictwa	neolit	
97	Ruszcza	95-69	34	111	śląd osadnictwa	pradzieje	
98	Ruszcza	95-68	6	114	punkt osadniczy		
99	Ruszcza	95-68	7	115	punkt osadniczy		
100	Ruszcza	95-68	8	116	śląd osadnictwa punkt osadniczy	mezolit	
101	Ruszcza	95-68	9	117	punkt osadniczy		
102	Ruszcza	95-68	10	118	punkt osadniczy		
103	Ruszcza	95-68	11	119	śląd osadnictwa		
104	Ruszcza	95-68	12	120	punkt osadniczy		
105	Rybitwy	95-69	2	48	osada wielokult. śląd osadnictwa AZP osada AZP osada AZP	GT OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze	
106	Rybitwy	95-69	3	49			
107	Rybitwy	95-69	4	50			

108	Rybitwy	95-69	5	51	osada	
109	Rybitwy	95-69	6	52		
110	Rybitwy	95-69	7	53		
111	Rybitwy	95-69	8	54		
112	Rybitwy	95-69	9	55	osada AZP osada AZP	OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze
113	Rybitwy	95-69	10	56	obozowisko osada osada osada	paleolit schyłkowy GT OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze
114	Rybitwy	95-69	11	57	śląd osadnictwa	pradzieje
115	Rybitwy	95-69	12	58	śląd osadnictwa	pradzieje
116	Rybitwy	95-69	13	59	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje średniowiecze
117	Rybitwy	95-69	14	60	śląd osadnictwa	neolit?
118	Rybitwy	95-69	15	61	osada osada śląd osadnictwa	OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze późne średniowiecze
119	Rybitwy	95-69	16	62	osada osada śląd osadnictwa	OWR (k. przeworska) wczesne średniowiecze późne średniowiecze
120	Rybitwy	95-69	17	63	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia-WEB późne średniowiecze
121	Rybitwy	95-69	18	64	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osad śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia-WEB GT OWR (k. przeworska) pradzieje późne średniowiecze
122	Rybitwy	95-69	19	65	śląd osadnictwa	GT
123	Rybitwy	95-69	20	66	śląd osadnictwa	pradzieje
124	Rybitwy	95-69	21	67	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-WEB neolit? GT pradzieje wczesne średniowiecze

					śląd osadnictwa osada		
125	Rybitwy	95-69	22	68	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada? osada	epoka kamienia pradzieje wczesne średniowiecze późne średniowiecze	
126	Rybitwy	95-69	23	69	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka kamienia-WEB pradzieje późne średniowiecze	

127	Tursko Małe Zamczysko	94-70	1	31	śląd osadnictwa grodzisko-zamek (zbór ewangelicki) fortyfikacje	V okr. epoki brązu (k. łużycka) wczesne średniowiecze od XIII? do XVIII w.? XVII-XIX w.	
128	Tursko Małe Cmentarzysko	94-70	2	32	cmentarzysko	wczesne średniowiecze	
129	Tursko Małe	94-70	3	33	skarb?	średniowiecze XIV w.	
130	Tursko Małe	94-70	4	34	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit średniowiecze XIII w. średniowiecze XIV-XVII w.	
131	Tursko Małe	94-70	5	35	osada	V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	
132	Tursko Małe	94-70	7	37	osada-wieś	XIV-XVII w.	
133	Tursko Małe	94-70	8	38	osada hutnicza	wczesne średniowiecze k. XIII w. do XVI w.	
134	Winnica	95-69	1	9	grodzisko AZP śląd osadnictwa	XII-XIII w. pradzieje	272/A z 03.11.1982 r.
135	Winnica	95-69	2	10	osada przyrodowa	XII-XIII w.	
136	Winnica	95-69	3	11	osada osada	V brąz - Halsztat (GT) wczesne średniowiecze X-XIII w.	
137	Winnica	95-69	4	12	śląd osadnictwa śląd osadnictwa grodzisko domniemane cment. przykoś.	epoka kamienia okres lateński XII-XIII w. XI-XII w.	

138	Winnica	95-69	5	13	osada osada AZP	GT wczesne średniowiecze XII-XIII w.	
139	Winnica	95-69	6	14	osada	GT	
140	Winnica	95-69	7	15	śląd osadnictwa kaplica Św. Michała	GT XVI w.	
141	Winnica	95-69	8	16	śląd osadnictwa	GT	
142	Winnica	95-69	9	17	osada?	GT	
143	Winnica	95-69	10	18	osada	wczesne średniowiecze	
144	Winnica	95-69	11	19	śląd osadnictwa	IX w.	
145	Winnica	95-69	12	20	śląd osadnictwa osada osada	pradzieje średniowiecze późne średniowiecze	
146	Winnica	95-69	13	21	śląd osadnictwa osada osada	epoka kamienia-WEB pradzieje wczesne średniowiecze	
147	Winnica	95-69	14	22	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
148	Winnica	95-69	15	23	śląd osadnictwa	średniowiecze	
149	Winnica	95-69	16	24	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny	
150	Wymysłów	94-69	1	26	osada osada?	późna epoka brązu-okres halsztacki (k. łużycka) wczesne średniowiecze	
151	Zawada	94-69	1	43	obozowisko śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada cmentarzysko cmentarzysko	schyłek paleolitu (k. świderska) eneolit (k. pucharów lejkowatych) schyłek neolitu (k. ceramiki sznurowej) wczesna epoka brązu (k. mierzanowicka) II EB (k. trzciniecka) okres halsztacki-wczesny laten (k. łużycka) wczesny-środkowy laten (k. grobów kloszowych) okres wpływów rzymskich (k. przeworska)	

152	Zawada	95-69	1	1	obozowisko osada osada osada osada cmentarzysko cmentarzysko osada AZP osada AZP	paleolit schyłkowy (k. świderska) neolit (k. pucharów lejkwatych) WEB (k. mierzanowicka) epoka brązu (k. trzciniecka) EB-Halsztat (GT) okres halsztacki-wczesny laten (k. pomorska) OWR (k. przeworska) GT późne średniowiecze	
153	Zawada	95-69	8	2	osada osada	WEB EB-halsztat (GT)	
154	Zdzieci	95-68	9	67	śląd osadnictwa	prahistoria	
155	Zdzieci	95-68	10	68	śląd osadnictwa	prahistoria	
156	Zdzieci	95-68	11	69	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
157	Zdzieci Nowe	94-68	1	1	śląd osadnictwa	epoka brązu (k. łużycka lub trzciniecka)	
158	Zdzieci Nowe	94-69	2	33	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	eneolit (k. pucharów lejkwatych) schyłek neolitu/wczesny brąz późna epoka brązu (k. łużycka) nieokreślona	
159	Zrębin	94-69	1	15	osada osada osada warstwy kulturowe, jamy	k. mierzanowicka k. trzciniecka IV-V EB (k. łużycka)	
160	Zrębin	94-69	2	12	osada osada śląd osadnictwa	IV-V epoka brązu (k. łużycka) wczesne średniowiecze XI-XIII w. neolit-wczesny brąz	
161	Zrębin	94-69	3	13	osada osada osada?	IV-V EB-H (k. łużycka) wczesne średniowiecze VI-VIII w. wczesne średniowiecze i średniowiecze	
162	Zrębin	94-69	4	14	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit lub wczesny neolit starożytność	
163	Zrębin	94-69	5	20	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	środkowy okres wpływów rzymskich (k. przeworska) wczesne średniowiecze	
164	Zrębin	94-69	6	21	śląd osadnictwa	późna epoka brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	

165	Zrębin	94-69	7	34	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu (k. Chłopice-Vesele?, k. mierzanowicka?) koniec epoki brązu-wczesny laten (k. łużycka lub k. pomorska) nieokreślona	
166	Zrębin	94-68	9	23	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit? późny brąz (k. łużycka) średniowiecze	

ANEKS 3. WYKAZ ARCHIWALNYCH STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY POŁANIEC (bez lokalizacji bądź obecnie nieistniejące)

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Rybitwy	95-69	1	47			
2	Tursko Małe	94-70	6	36	skarb?	okres rzymski (k. przeorska)	
3	Tursko Małe	94-70	9	39	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	k. łużycka średniowiecze XV-XVII w.	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.
4	Tursko Małe	94-70	10	7	osada śląd osadnictwa	neolit (k. pucharów lejkowatych) V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.
5	Tursko Małe	94-70	11	42	kurhany	?	
6	Zawada	94-70	2	2	osada	V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.
7	Zawada	94-70	3	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka) XV-XVII w.	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.
8	Zawada	94-70	4	4	osada? osada karczma	późny neolit (k. pucharów lejkowatych) V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka) XVIII-XIX w.	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.
9	Zawada	94-70	5	5	śląd osadnictwa	V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.
10	Zawada	94-70	6	6	śląd osadnictwa	V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.
11	Zawada	94-70	7	8	śląd osadnictwa	V okres epoki brązu-okres halsztacki (k. łużycka)	nie istnieje, w jego miejscu zlokalizowana jest Elektrownia Połaniec.

12	Zawada	94-70	8	30	osada?	neolit (k. amfor kulistych)	
13	Zdzieci	95-68	1	33	punkt osadniczy	k. świderska	
14	Zdzieci	95-68	2	34	punkt osadniczy	epoka brązu (k. łużycka)	
15	Zdzieci	95-68	3	35	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich	
16	Zdzieci	95-68	4	36	punkt osadniczy	neolit (k. ceramiki sznurowej)	
17	Zdzieci	95-68	5	37			
18	Zdzieci	95-68	6	38			
19	Zdzieci	95-68	7	39	punkt osadniczy	V brąz-halsztat C (k. łużycka)	
20	Zdzieci	95-68	8	40	punkt osadniczy	neolit (k. pucharów lejkowatych)	
21	Zdzieci	95-68	3?	5		neolit (k. pucharów lejkowatych) neolit (k. ceramiki sznurowej) neolit V EB-HD (k. łużycka) późny laten-rzym (k. przeworska) wczesne średniowiecze	
22	Zdzieci	95-68	4?	13		neolit k. łużycka	
23	Zdzieci Nowe	95-68	5	66			
24	Zrębin	94-69	8	37	osada? osada? śląd osadnictwa	schyłek neolitu (k. ceramiki sznurowej) wczesne średniowiecze HD? (k. łużycka)	

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840, ze zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 40, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 977, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 682 ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2556 ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1336 ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 334 ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r., poz. 194 ze zm.).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 571).
- 11) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385).
- 12) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).
- 13) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2425).
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259)
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153).
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510).
- 22) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
- 23) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 24) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.

- 25) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026.
- 26) Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.
- 27) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.
- 28) Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030 +
- 29) Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Staszowskiego na lata 2021-2025 z perspektywą do 2030.
- 30) Strategia Rozwoju Gminy Połaniec na lata 2021-2030.
- 31) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Połaniec
- 32) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Połaniec.
- 33) Materiały udostępnione przez Urząd Miasta.
- 34) Materiały udostępnione przez Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach Delegatura w Sandomierzu.

www.zabytek.pl

www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/

www.nid.pl

www.samorzad.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Połaniec

Tabela 2. Kapliczki z terenu Gminy Połaniec

Tabela 3. Zabytki nieruchome gminy Połaniec wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne gminy Połaniec wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 5. Analiza SWOT Gminy Połaniec.

Ryc. 1. Położenie Gminy Połaniec (Strategia Rozwoju Gminy Połaniec na lata 2021-2030, s. 7).

Fot. 1. Połaniec. Kościół pw. Św. Marcina Biskupa (fot. autor opracowania).

Fot. 2. Ruszcza. Dwór w zespole parkowo-dworskim (fot. autor opracowania).

**UZASADNIENIE
DO UCHWAŁY NR
RADY MIEJSKIEJ W POŁAŃCU
Z DNIA 2024r.**

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec na lata 2024 - 2027”

Zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023r. poz. 40 ze zm.) do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022r. poz. 840 ze zm.) wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Program, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, przyjmowany jest przez Radę Gminy w drodze uchwały.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec na lata 2024-2027 został opracowany na zlecenie Burmistrza Miasta i Gminy Połaniec przez Pracownię Archeologiczną "RELIKT" Judyta Nawrot - Bukowiec z siedzibą przy ul. Armii Krajowej 2/3 w Ropczycach i pozytywnie zaopiniowany przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach Delegatura w Sandomierzu, pismem znak: DS.5120.3.2023 z dnia 21-12-2023.

Załączony do niniejszej uchwały „Gminny Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Połaniec na lata 2024 - 2027” spełnia wymogi ustawowe i ma na celu przyczynić się do wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy, a także do zahamowania procesów degradacji i doprowadzenia do poprawy stanu zachowania zabytków na terenie gminy, jak również do podejmowania działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

W związku z powyższym, podjęcie uchwały uważa się za zasadne.